چاکەکردن لەگەڵ دایکۆ وباوکۆ

نوسینی

بارۆ کوردی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

پێشەکی

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستهديه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا، من يهده الله فهو المهتدي، ومن يضلل فلا هادي له، وإن أصدق الحديث كلام الله، وخير الهدي هدي محمد ﷺ، وإن شر الأمور محدثاتها، وإن كل محدثة بدعة، وكل بدعة ضلالة، وكل ضلالة في النار ، والصلاة والسلام على المبعوث رحمة للعالمين، محمد رسول الله صلى الله عليه وآله وصحبه أجمعين والتابعين لهم بإحسان إلى يوم الدين.

أما بعد:

ئایینی ئیسلام کە هات و پێغەمبەر ﷺ کە نێردرا بۆ ئەوە بوو پەیوەندی تاك لەگەڵ دەوروبەری چاك و توند و تۆڵ بکات ، یەکێك لەزیپەیوەندیە هەرە گرنگەکان کە شەرعی ئیسلام گرنگی تایبەتی پێداوە و جەختی لێ کردۆتەوە پەیوەندیە لەگەڵ دایك و باوك ، لە چەندین ئایەت لە کتێبەکەی اللە عزّ وجل باسی لێوە کراوە وە لە فەرموودەکانی خۆشەویستمان ﷺ گرنگی تایبەتی پێدراوە ، تا ئەو ئاستەی ڕازی بوون و تورەبوونی اللە تعالی بەستراوەتەوە بە ڕازی بوون و تورەبونی دایك و باوك بەڵکەی ئەم بابەتەش پێغەمبەری بەڕێز ﷺ فەرمویەتی : عن عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «رضا الله في رضا الوالدين، وسَخَطُ الله في سَخَطِ الوالدين».[1] واتە : لە عەبدوڵڵای کوڕی عەمر، خوای گەورە لێی ڕازی بێت، ئەویش لە پێغەمبەری خوا ﷺ ، فەرموویەتی: "ڕەزامەندی خودا لە ڕەزامەندی دایک و باوکدایە، تووڕەیی خوداش لە تووڕەیی دایک و باوکدایە".لەم فەرموودەیەدا خودای گەورە ڕەزامەندی خۆی وابەستەی ڕەزامەندی دایک و باوک کردووە، ناڕەزایی خۆی وابەستەی ناڕەزایی ئەوان بووە. هەرکەسێک ڕازیبیان بکات خودای گەورە ڕازی کردووە، هەرکەسێک ناڕازیبیان بکات خودای گەورە ناڕازی کردووە.

[1] رواه الترمذي ، وابن حبان ، والبيهقي.

سوودەکانی فەرموودە:

١- پابەندبوون بە دڵخۆشکردنی دایک و باوک و قەدەغەکردنی ناڕازیکردنیان.

٢- پاداشتەکەش لە هەمان جۆرە لەگەڵ کردەوەکە. هەرکەسێک دایک و باوکی ڕازی بکات، خودا لێی ڕازی دەبێت، بە پێچەوانەشەوە.

٣- سەلماندنی ئەوەی کە ڕازیبوون سیفەتێکی خودای گەورەیە، هەروەها ناڕازیبوون.

واتای هەندێک وشەکان:

ڕەزامەندی خوای گەورە:یەکێک لە سیفەتەکانی کە لەگەڵیدا دەگونجێت، شکۆمەندی بۆ ئەو بێت و خۆشەویستی و هەڵبژاردنی بەدوای خۆیدا دەهێنێت.

تورەیی خودا:یەکێک لە سیفەتەکانی کە شایستەی ئەو بێت، شکۆمەندی بۆ ئەو بێت و بە مانای تورەیی دێت.

لەبەر هۆکاری ئەوەی خەڵکانێك بێ ئاگان لە گرنگی ئەم باس و بابەتە وە گرنگی پێ نادەن یاخود لەگەڵ دایك و باوکیان خراپن و ئازاریان دەدەن ، ئەم کتێبەم نوسی و ئەو دەقانەم تێدا کۆکردۆتەوە کە لە قورئان و سونەت دا هاتوون لەسەر ئەم بابەتە ، بۆیە ئەم پەیامە بۆ هەموو مرۆڤایەتیە ئەوە باش بزانن کە چاك بوون لەگەڵ دایك و باوك فەرمانی ڕاستەوخۆی اللە تعالی یە لە درێژەی کتێبەکەش ئەوە دەسەلمێ بە ئیزنی اللە تعالی ، داواکارم لە مسوڵمانان لەگەڵ دایك و باوکیان چاکەکاربن تا لە ژیان دان ، چونکە بەڕاستی کە لە دەستت دان جا دەزانی چ کەلەنێك لە ژیانت دروست دەبێ ، ڕێزیان بگرن و بە ڕەحم بن لەگەڵیان ، داواکارم لە اللە تعالی تەمەنی باوکم پڕ بەرەکەت بکات و عاقیبەت خێری بکات وە داواکارم لە اللە تعالی لە دابکم خۆش بێت و گۆڕەکەی باغێك بێت لە باغەکانی بەهەشت ، وە ئەم دوعایەش داوا دەکەم لە اللە تعالی بۆ هەموو دایك و باوکەکانی هەموو مسوڵمانان اللهم امين أجمعين ، وصلي الله علي سيدنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم

بارۆکوردی

١ ی ذوالحجة ی ١٤٤٦

هـەولێر

بەشی یەکەم : چاکە کردن لەگەڵ دایك و باوك لە قورئانی گەورە

♦ (وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَقُولُوا۟ لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنكُمْ وَأَنتُم مُّعْرِضُونَ) البَقَرَة : ٨٣

وە یادی ئەوە بکەنەوە . ئەی نەوەکانی ئیسرائیل . کاتێك پەیمانێکی بە هێز وپتەومان لێوەرگرتن لەسەر ئەوەی : کە خوای پەروەردگار بە تاك و تەنهایی بپەرستن و بە بێ هیچ هاوەڵبڕیاردانێك بۆی، و چاك بن لەگەڵ دایك وباوکدا، وە لەگەڵ خزمانی نزیك، وە لەگەڵ ئەو منداڵانەی باوکیان مردوە وتەمەنیان نەگەیشتۆتە باڵغ بون، وە لەگەڵ ئەو هەژارانەی کە ئەوەندەیان نیە بەشیان بکات وپێویستیان پڕ بکاتەوە، وە ئەوەش کە بە چاکترین شێوە قسە لەگەڵ خەڵکدا بکەن، و نوێژەکان بەجوانرین شێوە ئەنجام بدەن، و زەکاتیش بدەن، کەچی ئێوە پشتان هەڵکرد و پەیمانەکەتان شکاند . جگە لە هەندێکی کەمتان نەبێت لەسەری مایەوە . بەڵکو بەردەوامیشن لە پشت هەڵکردنتان .

♦ (۞وَٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا۟ بِهِۦ شَيْـًٔا ۖ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَٰنًا وَبِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱلْجَارِ ذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْجَارِ ٱلْجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلْجَنۢبِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا) النِّسَاء : ٣٦

وە خوای پەروەردگار بپەرستن و تەنها ملکەچی ئەو بن، و هیچ هاوەڵێکی بۆ دامەنێن لە پەروەدگارێتی و پەرستندا، و چاکەکاربن لەگەڵ دایك و باوك و مافەکانیان بەجێ بهێنن، لەگەڵ مافی خزمە نزیکەکانتان، و ئەو منداڵە هەتیوانەی کە باوکیان مردووە و نەگەشتوونەتە تەمەنی باڵغبوون، پێویستیان هەیە و ئەوەندەیان نیە کە پێویستیەکانیان پڕبکەنەوە، و جیران و دراوسێ دوور و نزیکەکانتان، و هاوەڵانی سەفەر و هەمیشەیی، ئەو ڕێبوارانەی کە پێویستیان هەیە، و ئەوانەی کە بوونەتە ژێردەستە و موڵکتان لە کوڕان و کچان . بێگومان خوای پەروەردگار کەسانی فیزڵی خۆش ناوێت لە بەندەکانی ئەوانەی کە فەخر وشانازی بەسەر خەڵکەوە دەکەن .

♦ (*قُلْ تَعَالَوْاْ أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْۖ أَلَّا تُشْرِكُواْ بِهِۦ شَيْـًٔاۖ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَٰنًاۖ وَلَا تَقْتُلُوٓاْ أَوْلَٰدَكُم مِّنْ إِمْلَٰقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْۖ وَلَا تَقْرَبُواْ ٱلْفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَۖ وَلَا تَقْتُلُواْ ٱلنَّفْسَ ٱلَّتِى حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا بِٱلْحَقِّۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ) الأنعَام : ١٥١

ئەی پەیامبەری خوا صلى الله عليه وسلم پێیان بڵێ : وەرن با حەرامكراوەكانی پەروەردگارتان بەسەردا بخوێنمەوە، كە ئەمانەن : هەرگیز هیچ لەدروستكراوەكانی مەكەن بەهاوبەشی لەپەرستنیدا، بەڵكو با هەموو پەرستنەكانتان بەتەنها بۆ خوای پەروەردگار بێت، وەكو ترس وئومێد وپاڕانەوە وجگە لەوانەش، وە چاكەكاری لەگەڵ دایك وباوكتان بكەن بەچاكە ودوعا بۆكردنیان وهاوشێوەكانیان لەچاكەكاری، وە ڕۆڵەكانی خۆتان مەكوژن لەبەر هەژارییەك كە تووشتان بووە، چونكە بەڕاستی خوا ڕۆزی ئێوە وئەوانیش دەدات، وتوخنی ئەو تاوان وگوناهە ئاشكرا گەورانە مەكەون، وئەوەشی كە پەنهان وشاراوەیە، وە ئەو كەسەش مەكوژن كەخوای پەروەردگار كوشتنی حەرامكردووە ئیللا بەهەق نەبێت، ئەوەش وەك ئەوەی كە لەبری كەسێكدا دەكوژرێت، یان بەهۆی زیناوە دەكوژرێن . لە ژنان وپیاوانی زیناكار ، وبكوژی كەسێك كە هەڵگەڕابێتەوە و لەئاین پاشگەزبووبێتەوە، ئائەوانەی كەباسكران ئەوانەن كەخوای پەروەردگار یاساغی لێكردوون، وئامۆژگاری كردوون بەوازلێهێنان لێی، وفەرمانی پێكردوون ووەسیەتی پێكردوون، بۆ ئەوەی لەفەرمان ویاساغی لێكراوەكانی تێبگەن .

♦ (*وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَٰنًاۚ إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ ٱلْكِبَرَ أَحَدُهُمَآ أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُل لَّهُمَآ أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا) (وَٱخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ ٱلذُّلِّ مِنَ ٱلرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ ٱرْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِى صَغِيرًا) الإسْرَاء :٢٣-٢٤

پەروەردگاری تۆ. ئەی مرۆڤ. فەرمانی کردووە و پابەند و پێویستی کردووە کە پاك و بێگەرد و بەرز و بڵند و تاك ڕابگیرێت لەپەرستندا، وە فەرمانی کردووە بەچاکەکاری بەرامبەر بەباوك و دایك، بەتایبەت لەکاتی پیریاندا، ونەکەی بەشتێك کە لەیەکێکیانەوە دەبینیت و بێزار بیت و بەقورسی بزانیت، و نەکەی هیچ ووتەی خراپیان بەگوێدا بدەی، تەنانەت ووتنی ئۆفیش کەنزمترین ووتەی خراپە، و کردەوەی خراپی لەبەرامبەریاندا لێ نەکەوێتەوە، بەڵکو نەرم و نیانبە لەگەڵیاندا، و هەموو کات ووتەی نەرم و چاکەیان لەگەڵدا بکە .وە لەبەرامبەر دایك و باوکدا ملکەچ و بێفیز و تەکەبوربە وەك بەزەیی پێیاتنیان، وە داوا بکە لە پەروەردگارت بەڕەحم و بەزەیی و فراوانی بەزەیی پێیاندا بێتەوە . لەژیان و مردنیاندا .، هەروەکو ئەوان ئارامیان گرتووە لەسەر پەروەردەکردنی تۆ لەمندالّی و بێتوانایی ئەم لاو ئەولا کردن و تواناتدا .

♦ (وَأَمَّا ٱلْغُلَٰمُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَآ أَن يُرْهِقَهُمَا طُغْيَٰنًا وَكُفْرًا) (فَأَرَدْنَآ أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَوٰةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا) الكهْف :٨٠-٨١

وە سەبارەت بە مێردمندالّەکەش کە کوشتم ئەوە لە زانستی خوادا بێباوەڕبوو، بەڵام دایك و باوکی باوەڕداربوون، بۆیە ترسی ئەوەمان هەبوو ئەگەر ئەم منداڵە بە زیندووێتی بمێنێت وا لەدایك و باوکی بکات بەرەو کوفر و سەرکێشی بێباوەڕی بیانبات، لەبەر خۆشەویستیان بۆی یاخود لەبەر پێویستیان پێی . بۆیە ویستمان کە خوای گەورە منداڵێکی تر بەو دایك وباوکە ببەخشێت کە چاکتر ودیندارتر وگوێڕایەڵتر بێت بۆیان لەم منداڵە بێباوەڕە .

♦ (وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِن جَٰهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَآ ۚ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ) العَنكبوت : ٨

وه وەسێیت و فەرمانمان بە ئادامیزاد کردووە بەوەی کە چاکەکاربێیت لەگەڵ دایك و باوکیدا، وە بەگوفتار و بەکردەوە چاکەیان لەگەڵدا بکات، وە ئەگەر کۆششیان لەگەڵدا کردیت . ئەی ئادەمیزاد . لەسەر ئەوەی کە هاوبەشم بۆ بڕیار بدەیت لە پەرستنمدا، ئەوا گوێڕایەڵیان مەکە . وە هەموو تاوانەکان و شەرپێچیەکانی تریش جگە لە هاوەڵبڕیاردان هەمان حوکمی ئەویان هەیە لەگوێڕایەڵی نەکردنیاندا ئەگەر داوای ئەنجامدانیان بکەن، چونکە گوێڕایەڵی بۆ هیچ دروستکراوێك نیە لە سەرپێچیکردنی خوای پەروەردگاری پاك و بێگەرددا، هەروەکو چۆن لە پەیامبەری خواوە صلى الله عليه وسلم جێگیر بووە . گەڕانەوەتان هەر بۆ لای منە لە ڕۆژی دواییدا، و ئەو کات هەواڵتان دەدەمێ دەربارەی ئەو کردەوە چاك و خراپانەی کە لە دونیادا دەتانکردن، وە لەسەر ئەوەش پاداشتان دەدەمەوە .

♦ (وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَٰلُهُۥ فِى عَامَيْنِ أَنِ ٱشْكُرْ لِى وَلِوَٰلِدَيْكَ إِلَىَّ ٱلْمَصِيرُ) لقمَان : ١٤

وە فەرمانمان بە مرۆڤ کردووە کە چاکەکاربن لەگەڵ باوانیان . واتە : دایك و باوکیان ، چونکە دایکی بەلاوازی لەسەر لاوازی هەڵیگرتووە، و ماوەی دووگیانی . سکپڕی . و لەشیر بڕینەوەی دوو ساڵی خایاندووە، وە پاشان پێمان ووتووە : بەردەوام سوپاسگوزاری خوا بە، پاشان سوپاسگوزاری باوانت بە، گەڕانەوەتان بۆلای منە و هەرکەسە و ئەو پاداشتەی دەدەمەوە کە شایستەیەتی .

♦ (وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ إِحْسَٰنًا ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ وَحَمْلُهُۥ وَفِصَٰلُهُۥ ثَلَٰثُونَ شَهْرًا ۚ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُۥ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِىٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَىَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَٰلِحًا تَرْضَىٰهُ وَأَصْلِحْ لِى فِى ذُرِّيَّتِىٓ ۖ إِنِّى تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ) (أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا۟ وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّـَٔاتِهِمْ فِىٓ أَصْحَٰبِ ٱلْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ ٱلصِّدْقِ ٱلَّذِى كَانُوا۟ يُوعَدُونَ) (وَٱلَّذِى قَالَ لِوَٰلِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَآ أَتَعِدَانِنِىٓ أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ ٱلْقُرُونُ مِن قَبْلِى وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ ٱللَّهَ وَيْلَكَ ءَامِنْ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ) (أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلْقَوْلُ فِىٓ أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ خَٰسِرِينَ) الأحقاف : ١٥-١٨

وەسێتمان بە مرۆڤ کردووە بە چاکەکردن لەگەڵ باوانیدا لە ژیانی دونیا و لەپاش مردنیشیان، چونکە دایکی زۆر بە سەختی و بە ناڕەحەتی بە کۆرپەلەیی لەسکیدا هەڵیگرت، و بەسەختی و ناڕەحەتی هێنایە دنیاوە، و ماوەی دووگیانی و لەشیربڕینەوەی سی مانگی خایاندووە . باسکردنی تەنها ئەو ناڕەحەتیانەی کە دایك دەیانکێشێت بۆ باسکردنی ناڕەحەتیەکانی باوك، بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە مافی دایك بەسەر منداڵەوە گەورەترە لە مافی باوك . تاکو ئەو کاتەی کە مرۆڤ دەگاتە کۆتایی هێزی لەڕووی جەستەیی و مێشکەوە، و گەیشتە چل ساڵان لە پەروەردگاری دەپارێتەوە و دەڵێت : پەروەردگارم سەرکەوتووم بکە بۆ ئەوەی سوپاس گوزاری ئەو نیعمەتانەت بم کە بەسەر خۆم باوانمدا ڕشتووتە، و وام لێبکە کردەوەی چاکی وا ئەنجام بدەم کە تۆ پێی ڕازی بیت، وە نەوە و وەچەکانیشم بۆ چاك بکە، بێگومان من تەوبە دەکەم لە تاوانەکانم و دەگەڕێمەوە لای تۆ، وە من لەو کەسانەم کە گەردنکەچن بۆت و پابەندن بە فەرمان و یاساغیەکانت، و ژێربار وپابەندی حوکم وفەرمانەکانتم . ئا ئەوانەن کە چاکترینی کردەوە چاکەکانیان بە باشترین شێوە لێوەردەگیرین، و لە تاوانەکانیشیان دەبورین و بەگشتی لەڕیزی بەهەشتیان دەبن، ئەمە ئەو بەڵێنەبوو کە بەڵێنمان پێدابوون بەڵێنێکی ڕاست و حەقە کە هیچ گومانێکی تێدانیە . وە ئەو کەسەش لە کاتێکدا کە باوانی بانگی دەکەن بۆ باوەڕهێنان بە خوای پەروەردگار و داننان بە زیندوو بوونەوە پێیان دەڵێت : ئۆف لەدەستی ئێوە : ئایا بەڵێنی ئەوە بەمن دەدەن کە لە گۆڕەکەم بەزیندوی دەر دەهێنرێمەوە، لەکاتێکدا چەندان سەدەیە خەڵکانێکی زۆر لەئوممەتانی پێشوو لەپێش من تێپەڕین، و تیاچوون کەچی کەسیان زیندوو نەکرایەوە ؟

هەردوو باوانیشی لە خوای پەروەردگار دەپارێنەوە کە هیدایەتی بدات و پێی دەڵێن : هاوار بۆ تۆ، بڕوا بهێنە و کردەوەی چاکە بکە، بەڕاستی بەڵێنی خوا بە زیندووکردنەوە ڕاست و ڕەوایە و گومانی تێدا نیە، و ئەویش پێیان دەڵێت : ئەوەی کە ئێوە دەیڵێن جگە لە ئەفسانە و ووشەی پڕوپوچی تۆمارکراوی ئوممەتانی پێشوو زیاتر هیچی تر نیە، و لە کتێبەکانیانەوە گواستراونەتەوە . ئا ئەوانەی کە ئەمە سیفەتیانە شایستەی سزای خوای پەروەردگارن، و سزا و تووڕەبوونی پەروەردگاریان پێویست بوو لەسەریان لە کۆی ئەو ئوممەتانەی پێشوو. لە مرۆڤ و جنۆکە . بەهۆی بێباوەڕی و بە درۆزانینیان، بێگومان ئەوانە هەر هەموویان زەرەرمەندبوون بەگۆڕینەوەی هیدایەت بە گومڕایی، و گۆڕینەوەی ناز و نیعمەت بە ئازار و سزا .

بەشی دووەم : چاکە لەگەڵ دایك و باوك سیفاتی پێغەمبەرانە علیهم السلام

* (يَٰيَحۡيَىٰ خُذِ ٱلۡكِتَٰبَ بِقُوَّةٖۖ وَءَاتَيۡنَٰهُ ٱلۡحُكۡمَ صَبِيّٗا) (وَحَنَانٗا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَوٰةٗۖ وَكَانَ تَقِيّٗا) (وَبَرَّۢا بِوَٰلِدَيۡهِ وَلَمۡ يَكُن جَبَّارًا عَصِيّٗا) (وَسَلَٰمٌ عَلَيۡهِ يَوۡمَ وُلِدَ وَيَوۡمَ يَمُوتُ وَيَوۡمَ يُبۡعَثُ حَيّٗا) مَریَم : ١٢-١٥

جا کاتێك کە یەحیا لە دایکبوو و گەشتە تەمەنێك کە گوتار و ووتە تێبگات، خوای پەروەردگار فەرمانی پێکرد کە تەورات بەدروستی و بەکۆششەوە وەرگرێت، ئەوەش بەوەی کە پێی فەرموو : ئەی یەحیا تەورات وەرگرە بە دروستی و بەکۆششەوە، بەلەبەرکردنی گۆکانی، و تێگەیشتن لە واتاکەی، و کردوە پێکردنی، و حیکمەت و داناییمان پێ بەخشی، لەگەڵ جوانی تێگەیشتن، هەر لە منداڵی و تەمەن بچوکیدا . وە لەلای خۆمانەوە ڕەحمەت و خۆشەویستیمان پێبەخشی، لەگەڵ پاکێتی لەتاوان، و لەخوا ترس و گوێڕایەڵبوو بۆ خوای پەروەردگار، و فەرزەکانی جێبەجێ دەکرد، و لە قەدەغەکراوەکانی دوور دەکەوتەوە . وە چاکەکاربوو لەگەڵ و باوك و دایکیدا، و گوێڕایەڵبوو بۆیان، و فیززل نەبوو لە گوێڕایەڵی پەروەردگاریدا، و نەش لەگوێڕایەڵی دایك و باوکیدا، وە سەرپێچیکاریش نەبوو بو پەروەردگاری، و نەش بۆ دایك و باوکی . وە سەلامی خوای پەروەردگار لەسەر یەحیا بێت، لەگەڵ دڵنیایی لەڕۆژی لەدایك بوون و لەڕۆژی مردنی، و لەو ڕۆژەش کە لە گۆڕەکەی زیندوو دەبێتەوە .

* (قَالَ إِنِّي عَبْدُ ٱللَّهِ ءَاتَىٰنِيَ ٱلْكِتَٰبَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا) (وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنتُ وَأَوْصَٰنِي بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱلزَّكَوٰةِ مَا دُمْتُ حَيًّا) (وَبَرًّۢا بِوَٰلِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا) (وَٱلسَّلَٰمُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدتُّ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا) (ذَٰلِكَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ ۚ قَوْلَ ٱلْحَقِّ ٱلَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ) مَريَم :٣٠-٣٤

عيساش .كه لەلانك و كاتى شيرەخۆريدابوو. فەرمووى : من بەندەى خوام، و فەرمان و بڕيارى بەوە داوە كە پەرتوكم پێبدات، كە ئەويش ئنجيلە، و كردووەى بە پەيامبەر . وە وايلێكردوم كە لە هەر كوێيەك بم چاكە و سود و قازانجم زۆر بێت، و وەسێتى پێكردووم بە پارێزگارى كردن لە نوێژەكانم، و دانى زكات تاكو لە ژياندابم . وە چاكەكارى كردووم لە گەڵ دايكمدا، و واى لێنەكردووم فيز زلبم، وە نە سەرلێشێواو وگومڕايكردووم بەوەى كە سەرپێچكارى پەروەردگارم بم . سەلامەتى و پارێزراوێتيم لە پەروەردگارەوە بۆ هەيە لەو ڕۆژەى كە لەدايكبووم، و لەو ڕۆژەش كە دەمرم، و لەو ڕۆژەش كە زيندووەكرێمەوە . واتە : لەدواڕۆژدا . . ئەوەى كە بۆمان گێڕايتەوە . ئەى پەيامبەرى خوا صلى الله عليه وسلم . سيفەت و سەرگوزەشتەى عيساى كوڕى مەريەمە، بەهيچ گومان و دڵەڕاوكێيەك، بەڵكو ئەمە ئەو ووتە ڕەوايەيە كە جولەكە و خاچ پەرستان گومانيان تێيدا هەيە .

بەشی سێیەم : پێغەمبەرمان ﷺ داوامان لێدەکات میهرەبان بین لەگەڵ دایک و باوکمان

• عبدالله بن مسعودٍ رضي الله عنه قال: سألت رسول الله صلى الله عليه وسلم قلت: يا رسول الله، أي العمل أفضل؟ قال: ((الصلاة على ميقاتها))،قلت: ثم أي؟ قال: ((ثم برُّ الوالدينِ))،قلت: ثم أي؟ قال: ((الجهاد في سبيل الله)).[١]

واتە : عەبدوڵڵای کوڕی مەسعود خوا لێی ڕازی بێت فەرمووی: پرسیارم لە پێغەمبەری خوا کرد صل الله عليه وسلم ، وتم: ئەی پێغەمبەری خودا ﷺ کام کردار باشترینە؟ فەرمووی : نوێژ لە کاتی دیاریکراوی خۆیدا. وتم: «پاشان کامە؟» وتی: «پاشان میهرەبان بوون لەگەڵ دایک و باوکی.» وتم: «پاشان ؟» فەرمووی: جیهاد لە ڕێگای خوادا.

• عن عبدالله بن عمرو بن العاص قال: أقبل رجلٌ إلى نبي الله صلى الله عليه وسلم فقال: أبايعك على الهجرة والجهاد أبتغي الأجرَ من الله،قال: ((فهل مِن والديك أحَدٌ حيٌّ؟))، قال: نعم،بل كلاهما،قال: ((فتبتغي الأجرَ من الله؟))، قال: نعم،قال: ((فارجع إلى والديك فأحسِنْ صحبتَهما)).[٢]

واتە : لە عەبدوڵڵای کوڕی عەمر کوڕی عاص کە فەرمووی: پیاوێک هاتە لای پێغەمبەری خوا ﷺ و وتی: بەیعەتتان پێ دەدەم بۆ کۆچ و جیهاد، داوای پاداشت لە خوای گەورە دەخوازم. وتی: ئایا یەکێک لە دایک و باوکت لە ژیاندایە؟ وتی: بەڵێ هەردووکیان. فەرموی: کەواتە تۆ بەدوای پاداشت لە خودا دەگەڕێیت؟ وتی: بەڵێ. وتی: ئینجا بڕۆ بۆ لای دایک و باوکت و بە باشی مامەڵەیان لەگەڵ بکە.

---

[١] متفق عليه
[٢] مسلم

•عن عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما قال: جاء رجل إلى النبي صلى الله عليه وسلم فاستأذنه في الجهاد،فقال: ((أحيٌّ والداك؟))، قال: نعم،قال: ((ففيهما فجاهِدْ)).[١]

واتە : لە عەبدوڵڵای ك.ڕی عەمر خوای گەورە لەخۆی و باوکی ڕازی بێت، کە فەرمووی: پیاوێک هاتە لای پێغەمبەر، خوا ﷺ ، و داوای لێکرد کە جیهاد بکات. وتی: دایک و باوکت لە ژیاندان؟ وتی: بەڵێ. فەرمووی: ئینجا لە پێناو ئەواندا هەوڵ بدە.

ئیمامی ابن حجر العسقلانی فەرموویەتی - بە شرۆڤەکردن لەسەر ئەم فەرموودەیە -: جیهاد حەرامە ئەگەر یەکێک یان هەردوو دایک و باوک قەدەغەی بکەن بەمەرجێک موسڵمان بن. چونکە میهرەبان بوون لەگەڵیان واجبێکی تاکەکەسییە لەسەری، جیهادیش واجبێکی کۆمەڵیە. کەواتە ئەگەر ویستی جیهاد بکات ، ئەوا دەبێ ئیزن لە ئەوان وەربگرێت.[٢]

•عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ((لا يَجزي ولدٌ والدًا إلا أن يجدَه مملوكًا فيشتريَه فيُعتقَه)).[٣]

واتە: ئەبو هورەیرە دەفەرموێت: پێغەمبەری خودا ﷺ دەفەرموێت: کوڕ ناتوانێت چاکەی باوکی بداتەوە، تا کۆیلەی بۆ نەدۆزێتەوە و نەیکڕێت و ئازادی بکات.

---

[١] متفق عليه

[٢] (فەتح الباری لە نووسینی ئیبن حەجەری عەسقەلانی - بەرگی شەشەم - لاپەرە ١٦٣).

[٣] مسلم

زانایان دەڵێن: ئەگەر پیاوێک یەکێک لە باوک یان دایک، یان یەکێک لە کوڕەکانی یان نەوەکانی بکرێت، یان بە هۆکارێکی تر خاوەندارێتی بکات، ئەوا دەبێت بەناوی خۆیەوە ئازادی بکات ئەگەر وسیتی ئازادی بکات.[١]

•عن أبي سعيدٍ الخدري: أن رجلًا هاجر إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم مِن اليمن، فقال: ((هل لك أحد باليَمن؟))، قال: أبواي،قال: ((أَذِنا لك؟))، قال: لا،قال: ((ارجِعْ إليهما فاستأذنهما، فإن أذنا لك فجاهِدْ، وإلا فبَرَّهما)).[٢]

واتە : لە ئەبو سەعید الخدری: پیاوێک هاتە لای پێغەمبەری خوا ﷺ ، لە یەمەنەوە. پێغەمبەر ﷺ پێی فەزموو : لە یەمەن کەست هەیە؟ وتی: دایک و باوکم. فەرمووی: ئایا مۆڵەتیان پێداویت؟ وتی: نەخێر. فەرمووی: برۆوە لای ئەوان و داوای مۆڵەتیان لێ بکە، ئەگەر مۆڵەتیان پێدایت، ئەوا شەڕ بکە، ئەگینا ئەرکدار بە بەرامبەریان.

•عن جابر بن عبدالله: أن رجلًا قال: يا رسول الله، إن لي مالًا وولدًا، وإن أبي يريد أن يجتاح (يأخذ) مالي، فقال: ((أنتَ ومالُك لأبيك)).[٣]

واتە : لە جابیری کوڕی عەبدوڵڵا: پیاوێک وتی: ئەی پێغەمبەری خودا ﷺ من سامان و منداڵم هەیە، باوکم دەیەوێت دەست بەسەر سەروەت و سامانەکەمدا بگرێت. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی : خۆت و سامانەکەت هی باوکتن.

تحاوی ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت: کۆمەڵێک لە زانایان دەڵێن: هەرچی کوڕ بەدەستی هێنا، تەنها هی خۆیەتی و هی باوکی نییە. وتەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئەوە نییە کە باوک خاوەندارێتی لە داهاتی کوڕەکە بکات، بەڵکو ئەوەیە بڵێت کوڕ نابێت لە هیچ کام لەوانەدا سەرپێچی باوک بکات، وە فەرمانەکەی جێبەجێ بکات هەر ئەوەندە . ئایا نابینیت پێغەمبەر ﷺ فەرمووی : تۆ و سەروەت و سامانت هی باوکتن؟ کەواتە کوڕەکە خۆی و سامانەکەی هی باوکەکەیە ئەمە فەرمودەی پێغەمبەرە ﷺ.[٤]

---

[١] (شرح السنه - ئیمامی بغوی - بەرگی ٩ - لاپەرە ٣٦٤).

[٢] أبو داود

[٣] ابن ماجه

[٤] (شرح معاني الآثار - للطحاوي ، بەرگی چوارەم، لاپەرە ١٦٩).

بەشی چوارەم : چاكه كردن لەگەڵ دايك و باوك بەرەكەت دەخاتە تەمەن و ڕزق مرۆڤ

• عن أنس بن مالكٍ، قال: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: ((مَن سَرَّه أن يبسط عليه رزقه، أو يُنسَأ في أثره، فليصِلْ رحمه)).[1]

واتە : لە ئەنەسی كوڕی مالیک ڕەزای خوای لەسەر بێ فەرمووی: گوێم لە پێغەمبەری خوا بوو ﷺ ، فەرمووی : هەركەسێک حەز دەكات ڕزقەكەی فراوانتر بێت یان تەمەنی درێژ بكرێتەوە، با پەیوەندی خزمایەتی بپارێزێت.

بێ گومان لەم فەرموودەیە پێغەمبەر ﷺ باسی سیلەی ڕەحم دەكات هەموومان دەزانین دایك و باوك لە هەموو كەس شایستەترن تا بە ڕەحم بین لەگەڵیان و چاكە كاربین بەرامبەریان ، بۆیە هەر كەس دەیەوێ تەمەن و ڕزق بەرەكەت داربێت با لەگەڵ دایك و باوكی بە ڕەحم بێت و چاكە كاربێت لەگەڵیان (نوسەر)

زانایان وەڵامیان دایەوە، وەڵامی ڕاستیان ئەوە بوو:

یەكەم: ئەم زیادبوونەی تەمەنی دەگەڕێتەوە بۆ نیعمەت و سەركەوتن لە ئەنجامدانی كردەوەی چاكە و بەكارهێنانی كاتەكەی لەو شتانەی كە سوودی بۆ دەبێت لە قیامەتدا، پاراستنی لە بەفیڕۆدان لەسەر شتەكانی تر.

[1] رواه مسلم

دووەم: کە سەبارەت بەو شتانەی کە لە لەوحی مەحفوز بۆ فریشتەکان دەردەکەوێت و هاوشێوەکانی، لە لوحەکەدا بۆیان دەردەکەوێت کە تەمەنی شەست ساڵە مەگەر پەیوەندی خزمایەتی نەپارێزێت و ئەگەر بیپارێزێت چل ساڵی بۆ زیاد دەکرێت. وە خودای گەورە دەزانێت لەوە چی بەسەر دێت، و ئەوەش لە مانای وتەکەی اللە تعالی کە دەفەرموێت : «يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ» [الرعد: ٣٩].واتە : ئەوەی خوای گەورە بیەوێ دەیسڕێتەوە ، وە ئەوەی بیەوێ دەیهێڵێتەوە . کەواتە سەبارەت بە ناسینی خودای گەورە و ئەوەی پێشتر بڕیاری لەسەر داوە، هیچ زیادبوونێک نییە، بەڵکو ئەمە مەحاڵە. وە سەبارەت بەو شتانەی کە بۆ بوونەوەرە دروستکراوەکان دەردەکەوێت، زیادبوونێکە جێگەی بیرکردنەوە و مەبەستە لە فەرموودەکە.

سێیەم: مەبەست لێی ئەوەیە یادەوەری باشی لە دوای خۆی دەمێنێتەوە، وەک ئەوەی نەمردبێت.[١]

[١] (شرح مسلم النووی ، بەرگی ١٦، لاپەرە ١١٤).

بەشی پێنجەم : فەزڵی دایک و باوک بەسەر منداڵدا

ئیمامی ابن الجوزی (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموێت: لە مرۆڤی عەقڵانی شاراوە نییە کە خەڵکی مافی لەسەر یەك هەیە ، وە هیچ کەسێکیش لە دوای خودای گەورە لەسەر بەندە مافی وەک دایک و باوک نییە. دایکەکە بە هەڵگرتنی ئەم بارە قورسە لە سکی ، و لە کاتی لەدایکبوونیدا تووشی تێکچوونی تەندروستی بوە، و زیادەڕەوی لە پەروەردەکردنیدا دەکرد و شەوان بەخەبەر دەمایەوە بۆ ئەوەی گرنگی پێبدات، و هەموو ئارەزووەکانی خۆی لە پێناو ئەودا دوور خستەوە، و لە هەموو بارودۆخێکدا دەیخستە پێش خۆیەوە. باوک هۆکارێکە بۆ دروستبوونی ندانەکەی و خۆشەویستییەکەی ، پەروەردەی کرد و کاری کرد ئەمە باوکە بۆ پێگەیاندنی ڕۆڵەکەی . مرۆڤی دانا مافی دایك و باوکی دەزانێت و هەوڵ دەدات پاداشتیان بداتەوە و نەزانینی مرۆڤ لە مافی دایك و باوك یەکێکە لە سیفەتە نەفرەت لێکراوەکان. ئەگەر وەڵامەکە بە ڕەوشتی خراپەوە بۆ ئینکاری حەق زیاد بکات، ئەوە ئاماژەیە بۆ خراپەی سروشت و بنەمابوونی دۆخەکە و دەرئەنجامە خراپەکە. وە با ئەو کەسەی کە ئەرکدارە بەرامبەر دایک و باوکی بزانێت هەرچەند زیادەڕەوی بکات لە ئەرکدارێتی بەرامبەریان، ناتوانێت سوپاسی ئەوان بکات.[1]

[1] (کتێبی البر والصلة - لە نووسینی ئبن الجوزی - لاپەڕە ٣٩).

بەشی شەشەم : وتەی پێشینە چاکەکارەکان سەبارەت بە میهرەبانی لەگەڵ دایک و باوک

باسی هەندێک لە وتەکانی پێشینە چاکەکارەکان دەکەین سەبارەت بە میهرەبانی لەگەڵ دایک و باوک:

•ئیمامی بوخاری لە کتێبەکەی (الأدب المفرد) وتەی ئیبن عەباسی هێناوە ڕەزای خوای لێ بێت دەفەرموێ [من هیچ کارێک نازانم کە مرۆڤ لە خودای گەورە نزیکتر بکاتەوە لەوەی کە چاکەکار بێت بەرامبەر بە دایکی].

•عبدالرزاق لە کتێبەکەی (مصنف) هێناویەتی کەسێك پرسیاری لە حەسەنی بەصری کرد لە بارەی چاکە کردن بەرامبەر دایك و باوك ئەویش وەڵامی دایەوە و فەرمووی : [ئەوەی کە هەتە لە ماڵ و سامان هی خۆتە پێیان بدەیت، وە گوێڕایەڵی ئەوان بیت لەو کارەی کە فەرمانت پێدەکەن، مەگەر گوناهـ بێت].

•دیسان ئیمام بوخاری لە کتێبی (الأدب المفرد) هێناویەتی لە تەیسەلەی کوڕی مەیاس فەرمووی: ئیبن عومەر ڕەزای خوای لێ بێت پێی وتم : [ئایا دەتەوێت لە دۆزەخ خۆت بپارێزی و حەزت لە چوونە بەهەشتە؟ وتم: بەڵێ بەخوا. وتی: باوکت لە ژیاندایە؟ وتم: دایکم هەیە. فەرمووی: بەخوا ئەگەر بە نەرمی قسەی لەگەڵ بکەیت و خواردنی پێ بدەیت، ئەوا دەچیتە بەهەشتەوە ، وە خۆشت لە تاوانە گەورەکان بەدوور بگرێت.

•ئیبن جوزی لە کتێبی (البر الصلة) وتەی عبدالله ی کوڕی عەمر دەهێنێت ڕەزای خوای لەسەر بێت دەفەرموێ : [گریانی دایك و باوك لە ئازار دانیانە]

•ئیمامی بوخاری لە (الأدب المفرد) لە هیشامی کوڕی عورِوە ئەویش لە ئوبەی ئەویش لە ئەبو هورەیرەوە ڕەزای خوای لەسەر بێت : [دوو پیاوی بینی یەکێکیان بە ئەوی دیکەی دەووت ئەمە چیە بە شێوازێکی مەیلەوتورِە و دەنگی بەرز ئەبو هورەیرە وتی ئەمە چی تۆیە کابرا وتی ئەمە باوکمە ئەبو هورەیرەش ڕەزای خوای لێ بێت فەرموی : بە ناوی خۆی بانگی باوکت مەکە ، وە لە پێشی مەرِۆ لە رِێگادا ، وە لە پێشی دامەنیشە لە کاتی دانیشتن هەردەم لە دوای باوکت بە].

•ئەبی بەکر الطرطوشي لە کتێبی (بر الوالدين) هێناویەتی کە لوقمانی حەکیم بە کورەکەی دەفەرموێ : [ئەی کوڕی شیرینم هەرکەسێك دایك و باوکی لێ ڕازی بێت ئەوە اللە تعالی لێ ڕازیە ، وە هەرکەسێك دایك و باوکی لێ ناڕازی و تورِە بێت ئەوە رحمان لێ ناڕازی و تورِەیە].

•ئیبن جوزی لە کتێبی (البر والصلة) دەڵێ لوقمانی حەکیم بە کورِەکەی فەرموو : [ئەی کوڕی شیرینم دایک و باوک یەکێکە لە دەروازەکان و دەرگاکانی بەهەشت. ئەگەر لێت ڕازی بوون دەچیتە بەهەشت، بەڵام ئەگەر ناڕازی بوون رِێگریت لێدەکرێت بۆ چوونە ژوورەوە].

•عبدالرزاق لە کتێبی (مصنف) لە طاوسی کوڕی کیسانەوە دەیگێڕێتەوە کە فەرمووی : [سوننەتە رِێزگرتن لە چوار کەس: زانا، پیر، حاکم، باوک ، هەروەها وتی: دەوترێت بێ ئەدەبییە پیاو بە ناوی خۆی باوکی بانگ بکات.

•ئیبن جوزی له کتێبی (البر والصلة) هێناویەتی هیشام کوڕی حسان فەرموویەتی: به حەسەنی بصریم وت: من دەمەوێ فێری قورئان بم، دایکم بۆ ژەمی ئێوارە چاوەڕێم دەکات. حەسەنی بصری فەرمووی: خواردنی ژەمی ئێوارە لەگەڵ دایکت، کە دڵخۆشی دەکات، لای من خۆشەویستترە لەوەی بە حەز و ئارەزووی خۆت حەج بکەیت].

•ئیبن جوزی له کتێبی (البر والصلة) هێناویەتی دەڵێ : [دایکی ئەیاس کوڕی معاویه مرد و ئەویش گریا ، لێیان پرسی: چی وات لێدەکات بگری؟ وتی: دوو دەرگای کراوەم هەبوو بۆ بەهەشت، یەکێکیان داخرا].

•ئیبن جوزی له کتێبی (البر والصلة) هێناویەتی دەڵێ :[وەحبی کوڕی منبه فەرمووی : میهرەبانی لەگەڵ دایک و باوك تەرازوو قورس دەکات، میهرەبانی لەگەڵ دایکیدا بناغەکە بەهێز دەکات و ئەوەی بناغەکە بەهێزتر دەکات باشترە تا گرنگی پێ بدەی].

•بغوی له کتێبی (شرح السنة) هێناویەتی که مکحولی شامی دەفەرموێت : [ڕێزگرتن له دایک و باوک کەفارەتێکە بۆ تاوانە گەورەکان].

•ئیبن حەجەری عەسقەلانی لە کتێبی (فتح الباری) هێناویەتی لە سوفیانی کورِی عوینە دەفەرموێ : [هەرکەسێک پێنج نوێژەکەی ڕۆژانە بکات، سوپاسی خودای کردووە، هەرکەسێک دوای ئەوان دوعای بۆ دایک و باوکی بکات، سوپاسی کردوون].

•ئیبن جوزی لە کتێبی (البر والصلة) هێناویەتی دەڵێ : موجاهید کورِی جبر دەڵێت : [کورِ نابێت دەستی باوکی لە خۆی دوور بخاتەوە ئەگەر ویستی لێیدا. هەروەها فەرمووی: هەرکەسێک سەیری دایک و باوکی بکات و بە باشی مامەڵەیان لەگەڵدا بکات ئەوە چاکەیە، و هەرکەسێک دڵتەنگییان بۆ بهێنێت، سەرپێچی ئەوانی کردووە.

•ئیبن جوزی لە کتێبی (البر والصلة) هێناویەتی دەڵێ : محمد کورِی موحەیریز دەفەرموێت : [هەرکەسێک لەبەردەم باوکیدا بڕوات سەرپێچی لێکردووە، مەگەر پێشی بکەوێت و زیان لە ڕێگاکەی لابات، وە هەرکەسێک باوکی بانگ بکات بە ناوی خۆی، سەرپێچی لێکردووە دەبێت بڵێ ئەی باوکە گیان ، مەگەر بە کەسێك بڵێت: ئەمە ناو باوکمە].

•دیسان ئیبن جوزی لە کتێبی (البر والصلة) هێناویەتی دەڵێ : هەندێک لە داناکان گوتویانە : هاورِێیەتی کەسێکی مەکە کە سەرپێچی دایك و باوکی دەکا ؛ چونکە تۆ بەختەوەر نابیت لەگەڵ ئەم جۆرە کەسانە چونکە هەق دایك و باوکی نادان کە ئەمە مافێکە لەسەر ئەو چۆن هەق تۆ دەدات کە ئەو هەقە کە لەسەری واجبە پشتگوێ خستوە].

بەشی حەوتەم : دوعای دایک و باوکی چاکەکار وەڵام دەدرێتەوە

یەکێک لەو ڕێگایانەی کە خودای گەورە ڕێز لە دایک و باوکی ڕاستگۆ دەگرێت، وەڵامدانەوەی دوعاکانیانە بۆ منداڵەکانیان یان دژی منداڵەکانیان، بە تایبەت ئەگەر تەمەنیان گەیشتبێتە تەمەنی بالغ بوون. ئەمە واقیعێکە لەبەردەم چاوی ئێمەدا لە ژیانی دونیایماندا ، بەڵگەش بۆ ئەم باسە گرنگە فەرموودەیەکی صەحیح هەیە ئیمامی بوخاری لە کتێبی (الأداب الفرد) هێناویەتی ، عن أبي هريرة، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ((ثلاثُ دعواتٍ مستجابات: دعوة المظلوم، ودعوة المسافر، ودعوة الوالد على ولده)) واتە : لە ئەبو هورەیرەوە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : سێ دوعا و پاڕانەوە وەڵام دەدرێتەوە: دوعای ستەملێکراو، دوعای ڕێبوار و دوعای دایک و باوکێک لە منداڵەکەی.

•ئەمە ووتەی پێغەمبەرەکەتە ﷺ جا بۆیە مرۆڤ دەبێت زۆر ئاگاداری ئەم بابەتە بێت ، ناکرێ تۆ کارێك بکەی دایك و باوکت ئازار بدەی و ئەوانیش دوعای خراپت لێ بکەن بەڕاستی ئەوە خراپترین کارە ، دەبێت زۆر بە جوانی هەڵسوکەوت لەگەل دایك و باوك بکرێت.[١]

[١] (نوسەر).

حەسەنی بصری فەرموویەتی: دوعای دایک و باوک سەروەت و سامان و منداڵ بەهێز دەکات، لە کاتێکدا دوعای دایک و باوک دژی منداڵ سەروەت و سامان و منداڵ لەناو دەبات.[١]

•ئەم وتەی حەسەنی بصریش زۆر ڕوونە بێ گومان دوعای باشی دایك و باوکی چاکەکار گەورەترین چەکە بۆ منداڵەکەی هەر بەم دوعایانە منداڵ سەرکەوتوو دەبێت وە هەر چی خەیر و چاکەیە لەم ژیانی دونیاییە دێتە ڕێگای ئەمە جگە لە وەی کە دلخۆش دەبێت بەم چاکەیەی کە لەگەڵ دایك و باوکی کردویەتی وە لە قیامەتیش بەبێ ژمار پاداشت دەدرێتەوە ، وە دوعای خراپی دایك و باوکی چاکەکار گەورەترین کارەساتە بۆ منداڵەکە بەم دوعا خراپانەیە منداڵەکە هەر چی شەڕ و خراپە هەیە توشی دەبێت لەم ژیانی دونیایە جگە لەمەش دڵتەنگ و غەمبار دەبێ بەم کارەی کە ئازاری دایك و باوکی داوە ، وە لە فیامەتیش سزا دەدرێ چونکە دایك و باوکێکی چاکەکاری هەبوە بەڵام گوێڕایەڵی نەکردوون و سەرپێچی ئەوانی کردووە واللە المستعان.[٢]

[١] (البر والصلة) ابن الجوزی.

[٢] (نوسەر).

•ساتێک له خۆڕاگری:

ئەی بەندەی خودا، بیربکەرەوە و بۆ چەند ساتێک بوەستە بۆ ئەوەی بیر لە دۆخی خۆت بکەیتەوە کاتێک مافەکانی دایک و باوکت پشتگوێ دەخەیت. یەکێکیان یان هەردووکیان ئازار دەدەی پاشان لە سێیەکی کۆتایی شەودا لە خەو هەڵدەستێت و لە نیوەی شەودا دوو ڕکاعەت نوێژ دەکات لە خودای گەورە دەپارێتەوە، فرمێسک بە ڕوومەتەکانیدا دەڕژێت و دەستەکانی بەرز دەکاتەوە بۆ ئاسمان بە ئارامی و دوعات لێ دەکات و داوا لە خودای گەورە دەکات تۆڵەت لێبکاتەوە. چونکە خراپ مامەڵەت لەگەڵ کرد، بیرناکەیەوە ئەم کارە چۆنە و چژند نژترسی لەسەر تۆ هەیە وە باش بزانە دوعای دایک و باوکی چاکەکار هۆکاری بەختەوەری یان نەهامەتی منداڵەکانیانە لە دونیا و قیامەتدا. ئەمەش فەرنوودەیەکی لەبارەوە هاتیە کە هەردووك ئیمان بوخاری و مسلم ڕیوایەتیان کردووە ، عن أبي هريرة رضي الله عنه: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ((ينزل ربُّنا تبارك وتعالى كل ليلةٍ إلى السماء الدنيا حين يبقى ثلث الليل الآخر، يقول: مَن يدعوني فأستجيبَ له، مَن يسألني فأعطيَه، مَن يستغفِرُني فأغفِرَ له)). واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : پەروەردگارمان تبارك وتعالى ، هەموو شەوێک دادەبەزێت بۆ خوارترین ئاسمان کە ئاسمانی دونیایە کاتێک کۆتا سێیەکی شەو دادێت و دەفەرموێت : کێ بانگم دەکات تا وەڵامی بدەمەوە؟ کێ داوای لێخۆشبوونی من دەکات تا لێی خۆش بم؟”.

•باشە ناترسی لەم بابەتە ؟ ناترسی دایك و باوکت لەم کاتە هەستیارە دوعات لێ بکەن تا کەی بە تەمای ئازاریان بدەی ..؟ با بە خۆمان دابچینەوە و بگۆڕێن ئێستاش درەنگ نیە تەوبە بکە و یەکسەر هەستە و دەست بە کار بە ئەگەر دایك و باوکت نزبکن لێت یان ئەگەر دوورن بە پەلە بڕۆ بۆ لایان وە دەستیان ماچ بکە وە پەیمان بدە چیتر ئازاریان نەدەی وە بۆ لەمەودوا ببە منداڵێکی چاکەکار و گوێڕایەڵیان بکە هەموومان دەزانین دایك و باوك لەم ژیانەی دونیا یەك جار بونیان هەیە کاتێك وەفات دەکەن ئیدی هەموو شتێك تەواو ، هەر وەك وترواوە پرسیار لەوکەسانە بکەن کە دایك و باوکیان لە دەست داوە ئەوان دەزانن چ کۆسپێکی گەورە لە ژیانیان دروست بووە ، خۆ ئەگەر ئەوە نەکەی و لەسەر ئازاردانیان بەردەوام بی ئەوە من لێرەوە موژدەی سزای خوای گەورەت پێ دەدەم هەم لە ژیانی دونیا و ژیانی بەرزەخ و هەم لە قیامەتیش چونکە بەراستی ئەم باسە لە قورئان و فەرمووده زۆر بە ڕوونی باسکراوە و هیچ عوزرێك هەڵناگرێ(نوسەر)

بەشی هەشتەم : ڕازیبوونی دایک و باوکی چاکەکار ڕەزامەندی خودای گەورەیە

دەبێت بزانین کە پەیوەندییەکی نزیک لە نێوان ڕەزامەندی خودای گەورە و ڕەزامەندی دایک و باوکی چاکەکار هەیە. بۆیە دەبێت منداڵان حەز بە دڵخۆشکردنی دایک و باوکیان بکەن و گوێڕایەڵی بکەن. بۆ ئەوەی بگەنە ڕەزامەندی خودا لە دونیا و قیامەتدا. پێغەمبەرمان ﷺ لە زۆرێک لە فەرموودە بەرزەکانیدا ڕێنماییمانی کردووە بۆ ئەمە:

•عن عبدالله بن عمرٍو بن العاص، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ((رضا الربِّ في رضا الوالد، وسخَط الربِّ في سخط الوالد)).[١]

واتە : لە عبدالله ی کوڕی عەمر ڕەزای خوای لێ بێت دەڵێ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : "ڕەزامەندی پەروەردگار لە ڕەزامەندی دایک و باوکدایە، تووڕەیی پەروەردگاریش لە تووڕەیی دایک و باوکدایە". ئەم فەرموودە پیرۆزە بەڵگەیە لەسەر فەزیلەتی میهرەبانی لەگەڵ دایک و باوک، واجبەکەی و هۆکارێکە بۆ ڕەزامەندی خودای گەورە. هەروەها ئەم فەرموودە هۆشداری دەدات لە سەرپێچیکردنی دایک و باوک و حەرامکردنی و هۆکارێکە بۆ تووڕەیی خودای گەورە بەسەر بەندە موسڵمانەکەدا.

[١] رواه ترمذي

•عن عبدالله بن عمر بن الخطاب قال: كانت تحتي امرأة وكنت أحبها، وكان عمر يكرهها، فقال لي: طلِّقْها، فأبيتُ، فأتى عمرُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم فذكر ذلك له، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: ((طلِّقْها)).[1]

واتە : لە عبدالله ی کوڕی عومەرب کوڕی خەتاب ڕەزای خوای لێ بێت فەرموویەتی : ژنێکم هەبوو خۆشم دەویست، بەڵام عومەری باوکم ڕقی لێی بوو. پێی وتم: تەڵاقی بدە، بەڵام من ڕەتمکردەوە. عومەری باوکم هاتە لای پێغەمبەر خوا ﷺ ئەوەشی بۆ باس کرد. پێغەمبەر خوا ﷺ فەرمووی: تەڵاقی بدە.

سوودێکی گرنگ: لەم فەرموودەیە ڕوونە ئەو کەسەی داوای تەڵاقی لە کوڕەکەی کردووە، عومەری کوڕی خەتاب بووە (خوا لێی ڕازی بێت). هەموو باوکەکان خواپەرست نین، بەڵام دەکرێت هەندێک دوژمنایەتی لە نێوان ژن و دایک و باوکدا هەبێت بۆ بابەتە دونیاییەکان. لەم ڕووەوە پێویستە کوڕ بەدوای دادپەروەریدا بگەڕێت و بزانێت کێ ڕاستە. ئەگەر ژنەکە ڕاست بکات، کوڕەکە دەبێت بۆ دایک و باوکی ڕوون بکاتەوە کە لەم بابەتە ئەوان بە هەڵە داچوونە و بۆیان ڕاست بکاتەوە ، وە پێویستە هەوڵبدات بە باشترین شێوە قەناعەتیان پێبکات لە هەمان کاتدا ژنەکەی بهێڵێتەوە. بەڵام ئەگەر ڕق و کینە بە هۆی بابەتێکی ئایینیەوە بێت، یان بابەتەکە گەیشتبێتە ئاستێک کە ئاشتەوایی مەحاڵ بێت، ئەوا گومانی تێدا نییە کە گوێڕایەڵی باوک پێویستە، و ڕەزامەندی ئەویش پێویستە ، بە کورتی دەبێ گوێڕایەڵی دایك و باوکی بێت وە نابێ زوڵم لە ژنەکەی بکات .

[1] رواه أبو داود

• کابرایەک پرسیاری لە ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل کرد و وتی: باوکم فەرمانم پێدەکات ژنەکەم تەڵاق بدەم. وتی: تەڵاقی مەدە ، وتی: ئایا عومەر ڕەزای خوای لێ بێت فەرمانی بە عەبدوڵای کوڕی نەکردووە کە ژنەکەی تەڵاق بدات؟ وتی: تۆ دەتەوێ باوکت وەک عومەر بێت، خوا لێی ڕازی بێت.[١]

لەم وتەیەی ئیمام ئەحمەد ڕەحمەتی خوای لێ بێت ئەوە ڕوونە کە حاڵەتەکەی ئیمام عومەر تایبەتە یانی مەبەستەکە ئەوەیە کە کێشەکە لەسەر بابەتێکی ئاینی بووە لەبەر ئەوەش فەرمانی بە عبدالله ی کوڕی کرد تا تەڵاقی بدا وە پێغەمبەریش ﷺ پشت ڕاستی ئەم بابەتەی کردەوە ، کەواتە ناکرێ پیاو لەسەر شتی دونیایی و شتی بێ ئەرزش ژنی تەڵاق دا ئەگەر دایك و باوکیش ئەوە بڵێن تۆ بە جوانی بۆیان ڕوون دەکەیەوە کە لەم باسە ئەوان هەڵەن وە شتەکە وا نیە ، ئەگەر دایك و باوکی چاکەکار لەسەر کێشەیەك یان بابەتێکی ئاینی و قیامەتی دوای ئاگادارکردنەوەی ئافرەتەکە چەندین جار ئەم فەرمانە بکەن دەبێ گوێڕایەڵیان بکەی.

• پرسیار لە ئیمامی ئیبن تەیمیە ڕەحمەتی خوای لێ بێت کرا دەربارەی پیاوێک کە دایکی فەرمانی پێدەکات ژنەکەی تەڵاق بدات. فەرمووی: دروست نییە تەڵاقی بدات، چونکە ئەرك و مافی ئەم ژنەکە لەسەر ئەم پیاوەیە ، بۆیە تەڵاق دانی پەیوەست نیە بە دایکەکە).[٢]

[١] (الآداب الشرعية - لابن مفلح الحنبلي)
[٢] (الآداب الشرعية - لابن مفلح الحنبلي).

•عن أبي الدرداء: أن رجلًا أتاه فقال: إن لي امرأةً، وإن أمي تأمرني بطلاقها،قال أبو الدرداء: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: ((الوالدُ أوسطُ أبواب الجنة))، فإن شئتَ فأضِعْ ذلك الباب، أو احفَظْه.[١]

واتە : ئەبو دردداء فەرموویەتی پیاوێک هاتە لای پێغەمبەر ﷺ وتی : ژنێکم هەیە، دایکم فەرمانم پێدەکات تەڵاقم بدات. ئەبو درداع دەفەرموێت: گوێم لە پێغەمبەری خوا بوو ﷺ ، فەرنووی : (دايك و باوك دەروازە و دەرگای ناوەڕاستی بەهەشتە). ئەگەر ویستت، ئەوا ئەو دەروازەیە لەدەست بدە، یان بیپارێزە.

فەرنووی : (دەروازەی ناوەڕاستی بەهەشت)؛ واتە: باشترین و بەرزترینی دەرگاکان. واتاکەی ئەوەیە: باشترین ئامراز کە مرۆڤ بتوانێت پێی بچێتە بەهەشتەوە و بگاتە ئاستە بەرزەکەی، گوێڕایەڵی دایک و باوکی و ڕەچاوکردنیانە.[٢]

[١] ترمذي
[٢] (مرقاة المفاتيح - علي الهروي).

•روى البخاري (في الأدب المفرد) عن أبي الدرداء قال: أوصاني رسول الله صلى الله عليه وسلم بتسعٍ: ((لا تشرك بالله شيئًا، وإن قُطِّعت أو حُرِّقت، ولا تتركن الصلاة المكتوبة متعمدًا، ومن تركها متعمدًا برئت منه الذمة، ولا تشرين الخمر؛ فإنها مفتاح كل شر، وأطِعْ والديك، وإن أمراك أن تخرج من دنياك فاخرج لهما، ولا تنازعن ولاة الأمر، وإن رأيتَ أنك أنت، ولا تفرر من الزحف، وإن هلكتَ وفرَّ أصحابك، وأنفق من طَوْلك على أهلك، ولا ترفع عصاك عن أهلك، وأخِفْهم في الله عز وجل)).[1]

واتە : بوخاری لە (الأدب المفراد) لە ئەبو درداء ەوە فەرموویەتی: پێغەمبەری خوا ﷺ ، بە نۆ شت ئامۆژگاری کردم: (هیچ شتێك نەکەی بە شەریکی خوا تەنانەت ئەگەر بڕدرابێت یان سووتێنرابێت، بە ئەنقەست واز لە نوێژی دیاریکراو مەهێنە وە هەرکەسێک بە ئەنقەست وازی لێبهێنێت من بێ بەریم لەم زەمانەتەی کە پێی دراوە ، مەشروب مەخۆ چونکە کلیلی هەموو خراپەیەکە ، گوێڕایەڵی دایك و باوکت بە تەنانەت ئەگەر فەرمانیان پێ کردی واز لە خۆشیەکانی دونیا بهێنی گوێڕایەڵیان بکە ، لەگەڵ حاکمی مسوڵمان ناکۆکی مەکە تەنانەت ئەگەر پێت وابێت کە تۆ لەسەر حەق ، لە شەڕ ڕامەکە تەنانەت ئەگەر لەناوچوون و هاوەڵەکانت هەڵهاتن ، لە سامانەکەت بۆ خێزانەکەت خەرج بکە داڕەکەت لە خێزانەکەت بەرز مەکەرەوە و لە پێناو خودای گەورە نەرم و نیان بە لەگەلیان.

[1] (حديث حسن) (صحيح الأدب المفرد للألباني حديث ١٤).

بەشی نۆیەم : چاكه لەگەڵ دايك پێش چاكه لەگەڵ باوك

•باشترين بەڵكه بۆ ئەم بابەته ئەم ئايەتەی قورئانی بەڕێزه كه پەروەردیگارمان سبحانه وتعالی دەفەرموێ : (وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَٰلُهُۥ فِى عَامَيْنِ أَنِ ٱشْكُرْ لِى وَلِوَٰلِدَيْكَ إِلَىَّ ٱلْمَصِيرُ) لقمَان : ١٤

وه فەرمانمان به مرۆڤ كردووه كه چاكەكاربن لەگەڵ باوانيان . واته : دايك و باوكيان ، چونكه دايكی بەلاوازی لەسەر لاوازی هەڵيگرتووه، و ماوەی دووگيانی . سكپڕی . و لەشير بڕينەوەی دوو ساڵی خاياندووه، وه پاشان پێمان ووتووه : بەردەوام سوپاسگوزاری خوا به، پاشان سوپاسگوزاری باوانت به، گەڕانەوەتان بۆلای منه و هەركەسه و ئەو پاداشتەی دەدەمەوه كه شايستەيەتی .

•هەروەها الله تعالی دەفەرموێت : (وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ إِحْسَٰنًا ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ وَحَمْلُهُۥ وَفِصَٰلُهُۥ ثَلَٰثُونَ شَهْرًا ۚ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُۥ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِىٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَىَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَٰلِحًا تَرْضَىٰهُ وَأَصْلِحْ لِى فِى ذُرِّيَّتِىٓ ۖ إِنِّى تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ) الأحقاف : ١٥

وەسێتمان به مرۆڤ كردووه به چاكەكردن لەگەڵ باوانيدا له ژيانی دونيا و لەپاش مردنيشيان، چونكه دايكی زۆر به سەختی و به ناڕەحەتی به كۆرپەلەيی لەسكيدا هەڵيگرت، و بەسەختی و ناڕەحەتی هێنايه دنياوه، و ماوەی دووگيانی و لەشيربڕينەوەی سی مانگی خاياندووه . باسكردنی تەنها ئەو ناڕەحەتيانەی كه دايك دەيانكێشێت بێ باسكردنی ناڕەحەتيەكانی باوك، بەڵگەيه لەسەر ئەوەی كه مافی دايك بەسەر منداڵەوه گەورەتره له مافی باوك . تاكو ئەو كاتەی كه مرۆڤ دەگاته كۆتايی هێزی لەڕووی جەستەيی و مێشكەوه، و گەيشته چل ساڵان له پەروەردگاری دەپارێتەوه و دەڵێت :

پەروەردگارم سەركەوتووم بكە بۆ ئەوەی سوپاس گوزاری ئەو نیعمەتانەت بم كە بەسەر خۆم باوانمدا ڕشتووتە، و وام لێبكە كردەوەی چاكی وا ئەنجام بدەم كە تۆ پێی ڕازی بیت، وە نەوە و وەچەكانیشم بۆ چاك بكە، بێگومان من تەوبە دەكەم لە تاوانەكانم و دەگەڕێمەوە لای تۆ، وە من لەو كەسانەم كە گەردنكەچن بۆت و پابەندن بە فەرمان و یاساغیەكانت، و ژێربار وپابەندی حوكم وفەرمانەكانتم .

•ئیمامی ابن كثیر ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت: خودای گەورە باسی پەروەردەی دایک و ماندوێتی و سەختییەكانی لە مانەوە لە شەو و ڕۆژدا دەكات. بۆ ئەوەی كورەكە بە میهرەبانی پەروەردە بكات و كەسێكی چاكەكاری لێ دەرچێ ؛ وەک چۆن خودای گەورە فەرموویەتی: ﴿ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴾ [الإسراء: ٢٤] (بڵێ: پەروەردگارم ڕەحمیان پێبكە وەک چۆن پەروەردەیان كردم [كاتێک من بچووک بووم » ، هەر بۆیە فەرموویەتی: ﴿ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ ﴾ [لقمان: ١٤](سوپاسی من و سوپاسی دایک و باوكت بكە). [لوقمان: ١٤] واتە: بە گەورەترین پاداشت پاداشتتان دەدەمەوە.[١]

•أبي هريرة رضي الله عنه قال: جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: يا رسول الله، مَن أحق الناس بحُسن صَحابتي؟ قال: ((أمك))،قال: ثم من؟ قال: ((ثم أمك))،قال: ثم من؟ قال: ((ثم أمك))،قال: ثم من؟ قال: ((ثم أبوك)).[٢]

واتە : ئەبو هورەیرە ڕەزای خوای لەسەر بێت دەفەرموێ : پیاوێک هاتە لای پێغەمبەری خوا ﷺ ، وتی: ئەی پێغەمبەری خودا ﷺ ، کێ لە نێو خەڵکدا شایستەی هاوەڵیەتی باشی منە و لەگەڵ کێ چاکەکار بم ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی : ((دایکت))، وتی: پاشان کێ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((پاشان دایکت))، وتی: پاشان کێ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((پاشان دایکت))، وتی: پاشان کێ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((پاشان باوکت)).

[١] (تفسير القرآن العظيم لابن كثير).
[٢] متفق عليه

ئیمامی ئیبن بەتل (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموێت: واتای ئەم فەرموودەیە ئەوەیە کە دایک سێ هێندەی باوک چاکەکاربیت لەگەڵی ، وتیشی: ئەمەش بەهۆی سەختی دووگیانی بووە، پاشان منداڵبوون، پاشان شیرپێدان. دایکەکە لەم کارەدا بەتەنهایە و بەدەستیەوە دەنالێنێت، دواتر لەگەڵ باوکدا هاوبەشە لە پەروەردەکردنیدا.[١]

•ئیمامی قورتووبی ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت: ئەم فەرموودەیە ئاماژەیە بۆ ئەوەی خۆشەویستی و بەزەیی بۆ دایک سێ ئەوەندەی باوک بێت. پێغەمبەر خوا ﷺ ، سێ جار باسی دایکی کردووە، و تەنها چوارەم جار باسی باوکی کردووە. ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە سەختی دووگیانی، سەختی منداڵبوون، سەختی شیرپێدان و سەختی پەروەردەکردنی منداڵ تایبەتە بە دایک نەک باوک. ئەمانە سێ هەڵوێستن وە سێ کارن کە باوک لێی بێبەشە.[٢]

•قازی عیاض (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموێت: زۆرینەی زانایان لەسەر ئەو بۆچوونەن کە دایک لە باوک شایستەی چاکەکاریە بەرامبەری بکرێت .[٣]

•عن المقدام بن معد يكرب: أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: ((إن الله يوصيكم بأمهاتكم ثلاثًا، إن الله يوصيكم بآبائكم، إن الله يوصيكم بالأقربِ فالأقرب)).[٤]

واتە : لە مقدامی کوڕی معدیکریب دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خودا ﷺ ، دەفەرموێت : خودا فەرمانت پێدەدات سێ جار میهرەبان بن لەگەڵ دایکانتان، خودا فەرمانتان پێدەکات کە میهرەبان بن لەگەڵ باوکەکانتان، خودا فەرمانتان پێدەکات سەرەتا میهرەبان بن لەگەڵ نزیکترین خزمەکانتان.

فەرمووی : (سێ جار)؛ واتە: سێ جار دووبارەی بکەرەوە بۆ ئەوەی زیاتر جەختی لەسەر بکەیتەوە.

---

[١] (فتح الباري لابن حجر العسقلاني).
[٢] (الجامع لأحكام القرآن للقرطبي).
[٣] (فتح الباري لابن حجر العسقلاني).

[٤] ابن ماجه

•عن معاوية بن جاهمة السلمي: أن جاهمة جاء إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: يا رسول الله، أردتُ أن أغزو، وقد جئت أستشيرك، فقال: ((هل لك من أم؟))، قال: نعم،قال: ((فالزَمْها؛ فإن الجنةَ تحت رِجليها)).[١]

واتە : معاویە کوڕی جەهمە سلمی فەرموویەتی: هاتمە لای پێغەمبەری خوا ﷺ وتم : ئەی پێغەمبەری خودا ﷺ ویستم بچمە سەفەرێک بۆ جەنگ و جیهاد ، وە هاتمە ڕاوێژت ، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی : دایکت هەیە ؟ وتی: بەڵێ. فەرمووی: ئینجا لای بمێننەوە، چونکە بەهەشت لە ژێر پێیەکانیدایە.

• عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ((نِمْتُ فرأيتُني في الجنة، فسمعت صوت قارئٍ يقرأ،فقلت: من هذا؟ قالوا: هذا حارثة بن النعمان))،فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ((كذاك البِرُّ، كذاك البِرُّ، وكان أبرَّ الناسِ بأمِّه)).[٢]

واتە : لە دایکی ئیمانداران عائیشە ڕەزای خوای لێ بێت فەرموویەتی: پێغەمبەری خوا ﷺ ، فەرموویەتی: (خەوتم و خۆمم بینی لە بەهەشتدا، گوێم لە دەنگی خوێنەرێک بوو کە دەیخوێندەوە، بۆیە وتم: ئەمە کێیە؟ ووتیان: ئەمە حارثی کوڕی نعمانە) ، پێغەمبەری خودا ﷺ ، فەرمووی: (ئەوە ڕاستودروستیی و چاکەیە ، ئەوە ڕاستودروستیی و چاکەیە ، ڕاستودروستترین و چاکترینی خەڵک بوو بۆ دایکی).

[١] النسائي

[٢] إمام احمد

• عن أبي بردة بن أبي موسى الأشعري: أنه شهِد ابن عمر ورجل يماني يطوف بالبيت، حمل أمه وراء ظهره، يقول: إنِّي لها بعيرُها المُذلَّلْ إنْ أُذعِرَتْ ركابُها لم أُذْعَرْ ثم قال: يا بنَ عمر، أتُراني جزيتُها؟ قال: لا، ولا بزفرةٍ واحدةٍ.[١]

واتە : لە ئەبو بوردەی کوڕی ئەبی مووسای ئەشعری فەرموویەتی: شایەتحاڵی ئیبن عومەر و پیاوێکی یەمەنی بووم کە تەوافەیان بۆ ماڵەکەی خوا دەکرد ، دایکی لە پشتی خۆیەوە هەڵگرتووە و دەیگوت: من وشترە ملکەچەکەی ئەوم. ئەگەر سوارەکانی دیکە بترسن، من ناترسم. پاشان وتی: ئەی ئیبن عومەر پێت وایە پاداشتی دایکم داوەتەوە؟ وتی: نەخێر تەنانەت پاداشتی یەک ئاھ و ژانت نەداوەتەوە.

[١] بخاری

بەشی دەیەم : چاكەكردن لەگەڵ دايك و باوكی كافر

شەریعەتی پیرۆزی ئیسلام كەمتەرخەم نییە لە میهرەبانی بەرامبەر دایک و باوک، تەنانەت ئەگەر كافریش بن، چ جای دایک و باوکی سەرپێچیکار. قورئانی بەرز بە شێوەیەکی نایاب داوای لێکردووین لەگەڵ دایک و باوکدا میهرەبان و چاکەکار بین، تەنانەت ئەگەر موشریکیش بن. ئەم مامەڵە میهرەبانە ببێتە هۆکارێک بۆ ڕێنماییکردنیان.

•خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴾ [لقمان: ١٥].

وە ئەگەر باوانت . ئەی نەوەی باوەڕدار پێداگریانکرد لەسەر ئەوەی شتێك بکەیت بەهاوەڵی من لەپەرستشەکەتدا بۆ من کە تۆ هیچ بەڵگە و زانیاریەکت پێ نیە دەربارەی، یان فەرمانیان پێکردی بە کردنی سەرپێچیکردنێك لەسەرپێچیکردنەکانی خوای پەروەردگار، ئەوا بەقسەیان مەکە و گوێڕایەڵمەبە بۆیان، چونکە گوێڕایەڵی هیچ بەندەیەك ناکرێ لە سەرپێچی بەدیهێنەردا، بەڵام لەدونیادا بەچاکی هاوەڵداریێتی و هاوەدەمیان بکە لەوانەی کە تاوانیان تێدا نیە، وە . ئەی نەوەی باوەڕدار . ڕێگەیی ئەوانە بگرەبەر کە تەوبەیان کردووە لە تاوانەکانیان، وە بگەڕێوە بۆلای من و باوەڕبهێنە بە پەیامبەرەکەم موحەممەد صلى الله عليه وسلم، وە بشزانە کە گەڕانەوەتان هەر بۆلای منە، و ئەوکات پێتان دەڵێم لەدونیادا چیتان کردوە، و پاداشتی هەموو کەسێکیش بەپێی کردەوەکەی دەدرێتەوە .

لەم ئایەتە اللە تعالى زۆر بە ڕوونی ئەم باسەی یەکلا کردۆتەوە ، بە چاك هەڵسوکەوت کردن لەگەڵ دایك و باوك بۆ بابەتی دونیایی واجبە لەسەر هەموو مسوڵمانێك با دایك و باوکەکە موشرك بن ئەمە ئەوە ناگەیەنڵ کە تۆ بێ ڕێزیان پێ بکەی.(نوسەر)

•ئیمامی ابن کثیر (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموێت: ئەگەر زۆر ئارەزووی ئەوە دەکەن کە تۆ پەیڕەوی لە ئایینەکەیان بکەیت، ئەوا ئەوە لێیان قبوڵ مەکە، وە مەهێڵە ئەوە ڕێگریت لێبکات لە دونیادا بە شێوەیەکی باش دۆستایەتیان لەگەڵیان بکەیت. واتە: بە باشترین شێوە مامەڵەیان لەگەڵ بکە .[١]

•ئیمامی قورتوبی ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت: ئایەتەکە بەڵگەیە لەسەر پێویستی پاراستنی پەیوەندی لەگەڵ دایک و باوکی بێباوەڕ بە هەر پارەیەک مرۆڤ بتوانێت، ئەگەر هەژار بن، و بە نەرمی قسە بکات و بە نەرمی بانگیان بکات بۆ ئیسلام.[٢]

•اللە جلّ وعلا دەفەرموێ : (لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِي ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓاْ إِلَيْهِمْۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ) المُمتَحَنة : ٨

ئەی ئەوکەسانەی کە باوەڕتان هێناوە : خوای پەروەردگار قەدەغەی ئەوەتان لێناکات لەوەی کە بە چاکەکاری و دادوەریەوە هەڵسوکەوت بکەن لەگەڵ ئەو بێباوەڕانەی کە بەهۆی ئاینەوە لەگەڵتاندا نەجەنگاون، و لە ماڵ و مەنزڵگاتان شاربەدەریان نەکردوون، وە بێگومان خوای پەروەردگار ئەوانەی خۆش دەوێت کە دادوەرن لە گوفتار و کردارەکانیان .

بیربکەوە بێ باوەڕێکی بێگانە کە نەجەنگابێ لەگەلت و زەرەر و زیانی نەبێ اللە تعالی قەدەغەی ئەوەی نەکردوە کە چاکەکاربی لەگەڵیان ، ئەی ئەگەر ئەو بێ باوەڕە دایك و باوکت بن بێ گومان دایك و باوك ئەگەر بێ باوەڕیش بن ئەولاترە کە تۆ چاکەکار و میهرەبان بی لەگەڵیان ئەمە بەڵگەیەکی ڕون و ئاشکرایە کە اللە تعالی باسی کردوە.(نوسەر)

[١] (تفسير القرآن العظيم لابن كثير).
[٢] (لأحكام القرآن للقرطبي).

•ئیمامی ابن جریر تەبەڕی (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموێت: خودا لێتان قەدەغە ناکات کە میهرەبان بن لەگەڵ ئەو کەسانەی کە بەهۆی دین و لە هەموو جۆرە دین و باوەڕێکەوە شەڕتان لەگەڵ ناکەن و دادپەروەر بن لەگەڵیان.[١]

خودای گەورە دەفەرموێت: {بەڕاستی خودا دادپەروەرەکانی خۆشدەوێت} [الممتحانا: ٨]، واتە: خودا دادپەروەرەکانی خۆشدەوێت کە دادپەروەرن بەرامبەر بە خەڵک، وە دادپەروەرییان پێدەبەخشێت لەنەفس خۆیانەوە ، بۆیە میهرەبانن لەگەڵ ئەوانەی میهرەبانن لەگەڵیان، وە چاکە لەگەڵ ئەو کەسانە دەکەن کە میهرەبانن لەگەڵیان.[٢]

• عن أسماء بنت أبي بكرٍ رضي الله عنهما، قالت: قدِمَتْ عليَّ أمي وهي مشركة في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم، فاستفتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم قلت: وهي راغبة، أفأصل أمي؟ قال: ((نعم، صِلِي أمَّكِ))[٣]

واتە : ئەسمائی کچی ئەبی بەکر دەگێڕنەوە خوای گەورە لە هەردووکیان ڕازی بێت، کە فەرموویەتی: دایکم لە سەردەمی پێغەمبەری خودادا ﷺ لە کاتێك موشریک بوو هاتە لام، . لە پێغەمبەری خودام پرسی ﷺ وتم: ئەو بە تامەزرۆییەوەیە دێتە لام کەواتە پێویستە پەیوەندی لەگەڵ دایکمدا بپارێزم؟ وتی: بەڵێ دوعا بۆ دایکت بکە.

•ئیبن حەجەری عەسقەلانی (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموێت: وتەی (ئەویش ئامادەیە بە تامەزرۆییەوە) واتە: نیشانەی چاکەیە بۆ کچەکەی، لە ترسی ئەوەی کە بە نائومێدیەوە دووری بخاتەوە.[٤]

---

[١] (تفسير ابن جرير الطبري).

[٢] (ابن جرير الطبري).

[٣] متفق عليه

[٤] (فتح الباري لابن حجر العسقلاني)

•نەوەوی ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت: ئەم فەرموودەیە ڕێگە بە پاراستنی پەیوەندی لەگەڵ خزمێکی موشریک دەدات.[١]

•كاتێك دايكي (سعد كوڕی أبي وقاص ناڕازی بوو له موسوڵمان بوونی سعد، پێی وت يان دەبێ له موسوڵمان بونەكەت پاشگەز ببيەوه و يان مان دەگرم له خواردن تاكو دەمرم ئەو كاته سەرزەنشتی عەرەبەكانت تووش دەبێت و پێت دەڵێن دايكی خۆی كوشت، سعديش وەڵامی دەداتەوە :سوێند به خوا باش بزانه ئەگەر سەد نەفست هەبێت و يەكە يەكەيان دەربچن له موسوڵمان بوونم پەشيمان نابمەوه جا يەك دوو ڕۆژ بەم شێوەيەيە ئارامی گرت بەڵام له ڕۆژی سێيەمدا برسيەتی تينی بۆ هينا و خواردنی خوارد بۆيە خوای گەورە قورئانی دابەزاند و پەيامبەری خوا ﷺ بەسەر موسوڵمانانيدا خوێندەوە كه سەرزەنشتی سەعدی تێدا بوو كه بەو تۆندی يە وەڵامب دايكی داوەتەوە

(وَإِن جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا) لقمان :١٥ . واتە : ئەگەر دايك و باوكت كوششيان له گەل دا كرد تا به بێ هيچ به لگه و زانياريه ك هاوه ل بۆمن بريلر بده يت ئه وه فه رمانبه ريان مه به و به قسه يان مه كه له دونياشدا هاوری و هاوه ل و خزمه تگوزاريكی چاك به بويان له هه موو بارودوخيكدا).

[١] (مسلم بشرح النووي).

• گرنگترین بابەتیش لەم بەشە بە پێوستی دەزانم بیخەمە ڕوو بەسەرهاتی پێغەمبەر ئیبراهیمە علیه سلام کە اللە تعالی لە چەند شوێن لە قورئانی ڕێزدار باسی کردووە ، تەبعەن ئەمە ڕوونە کە باوکی پێغەمبەر ئیبراهیم ناوی ئازەر بوو بێ دەتاشی یانی بێ دروست دەکرد تا خەڵکی بتەکان بپەرستن کە پێغەمبەر ئیبراهیم علیه سلام نێردرا و هەڵبژێردرا بانگەوازی باوکی کرد بۆ ڕێگای تەوحید و یەکخواپەرستی کە ڕێگای ڕزگاربوونی هەموومانە : (إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَـٰٓأَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنكَ شَيْـًٔا) مَريَم : ٤٢ . کە بە ئازەری باوکی ووت : ئەی باوکی خۆم (ئەی باوکی خۆشەویستم) لەبەر چی بتانێك دەپەرەستی کە نەدەبیستن و نە دەبینن، توانای هیچ سودێکیشیان نیە تا پێتی بگەیەنن.

تەتیا سەرنج بدەنە ئەم شێوازە قسەکردنەی پێغەمبەر ئیبراهیم علیه سلام چەند نەرم و نیان و ڕێزگرتنی پێوە دیارە لە کاتێك باوکی بت پەرست بووە ئەمە وانەیەکە بۆ هەموو ئەو کەسانەی بەرامبەر بە دایك و باوکیان توند و ڕەقن بە بیانوی ئەوەی کە لە دین نازانن یان لە دین دەرچوونە یان هەر هۆکارێك لەم هۆکارانەی کە ئەمرۆ دایك و باوکانی پێ تەکغیر و تەبدیع دەکرێ ، ئەم قسەیە باش بخەرە مێشکت !! نە تۆ پێغەمبەر ئیبراهیمی علیه سلام نە دایك و باوکیشت وەك ئازەر بت پەرستن دەی سەیرێکی پێغەمبەر ئیبراهیم علیه سلام بکە بزانە بە شێوازێك هەڵسوکەوتی لەگەڵ باوکی کردووە دەی خۆ تۆ لە پێغەمبەر ئیبراهیم علیه سلام خەم خۆرترنیت کەواتە با ئەم عەقڵەی کە اللە تعالی پێی بەخشیوین بیخەنە کار و بیر بکەینەوە ، ڕەنگە خەڵکانەك ئێستا بڵێن ئەی ولاء و براء کە یەکێکە لە پایە کرنگەکانی بیروباوەڕ لە ئیسلام چۆن دەبێت کافرێك یان موشریکێکمان خۆش بووێت لە وەڵامی ئەم پرسیارە دەڵێن : لە ئایەتەکانی قورئان کە لەم بابەتە هێنامان و باسمان کرد ئەوە ڕوون بوو کە لە بابەتی دینی ئەگەر دایك و باوك فەرمانی گوناهـ و تاوانیان پێ کردی تۆ گوێڕایەڵیان ناکەی ئەمە فەرمانی اللە تعالی یە ، باسەکەی ئێمە بابەتێکی دیکەیە ئەویش هەڵسوکەتە لەگەڵ دایك و باوك لە ژیانی دونیا کە دەبێت چاکەکاربی لەگەڵیان ئەمە بێجگە لە وەی ئەگەر موشریك بوون یان تاوانیان هەبوو تۆ زۆر بە نەرم و میهرەبانی بانگەوازیان بۆ دەکەی تا بگەڕێنەوە سەر ڕێگای ڕاست بەڵگەی ئەمەش بەسەرهاتی پێغەمبەر ئیبراهیمە کە باسمان کرد ب چ شێوەیەك هەلسوکەوتی لەگەڵ باوکی کردووە لژ کاتێك باوکی موشریك بوو ، جا بۆیە دەبێ زۆر بە ئاگابین لەم بابەتە ناکرێ بە بیانووی دین و

دینداری لەگەڵ دایك و باوکمان خراپە بکەین مەگەر اللە تعالی ئەم باسەی باس نەکردووە لە قورئان !؟ اللە تعالی دەفەرموێ : : (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا) [التحريم:٦] ئەی ئەوانەی ئیمانتان هێناوە خۆتان و کەسە نزیکەکانتان بپارێزن لە ئاگری دۆزەخ.

مەگەر باوك و دایك کەسی نزیك نین ؟؟ خۆ لەم ئایەتە خوای تعالی نەیفەرمووە بەس ئەو کەسانەی کە باوەردارن ئەوان بپارێزە نەخێر بەڵکو ئەم ئایەتە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە دەبێ کەسی دەوربەر ئامۆژگاری بکرێ بە نەرم و نیانی و بە دانایی ئەگەر تاوانێك یان هەڵەیەکی هەبوو بگرە ئەگەر شیرك و کوفریشی هەبوو هەر پێوستە بە جوان و ڕێك و پێکی ئامۆژگاری بکرێن با چاو لە پێغەمبەر ئیبراهیم علیه سلام بکەین وە هەوڵ دەین وەکو ئەو بانگەواز بکەین ، کەواتە بەرائەت لە کافر و کوفرەکەیان لە موشریك و شیرکەکەیان واجبە و پێوستە لەسەر نسوڵمان وا بێت ئەمە لە ڕووی دین و شەرعەوە ، ئەما باسەکە ببێتە دایك و باوك ئەگەر کافریش بن نابێ و ناکرێ بەرائەت لە دایك و باوك بکرێ لە ڕووی شتە دونیایەکان بگرە دەبێت چاکەکار بی لەگەڵیان ، کە وا بووین ئەوە بێ گومان بە لەوەی کە خوای گەورە سۆز و میهرەبانی خۆی دەڕژێنێتە سەرت وە ڕەحمت پێ دەکا هەم لە دونیا و هەم لە ئاخیرەت (نوسەر)

بەشی یازدەم : چۆن مامەڵە لەگەڵ دایک و باوکمان بکەین کاتێک پیر دەبن؟

اللە تبارك وتعالى دەفەرموێ : ﴿ وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا *وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴾ [الإسراء: ٢٣، ٢٤].

پەروەردگاری تۆ ـ ئەی مرۆڤ ـ فەرمانی کردووە و پابەند و پێویستی کردووە کە پاك و بێگەرد و بەرز و بڵند و تاك ڕابگیرێت لەپەرستندا، وە فەرمانی کردووە بەچاکەکاری بەرامبەر بەباوك و دایك، بەتایبەت لەکاتی پیریاندا، ونەکەی بەشتێك کە لەیەکێکیانەوە دەبینیت و بێزار بیت و بەقورسی بزانیت، و نەکەی هیچ ووتەی خراپیان بەگوێدا بدەی، تەنانەت ووتنی ئۆفیش کەنزمترین ووتەی خراپە، و کردەوەی خراپی لەبەرامبەریاندا لێ نەکەوێتەوە، بەڵکو نەرم و نیانبە لەگەڵیاندا، و هەموو کات ووتەی نەرم و چاکەیان لەگەڵدا بکە .

وە لەبەرامبەر دایك و باوکدا ملکەچ و بێفیز و تەکەبوربە وەك بەزەیی پێهاتنیان، وە داوا بکە لە پەروەردگارت بەڕەحم و بەزەیی و فراوانی بەزەیی پێیاندا بێتەوە . لەژیان و مردنیاندا ، هەروەکو ئەوان ئارامیان گرتووە و بەزەیەیان هەبووە لەسەر پەروەردەکردنی تۆ لەمندالی و بێتوانایی تۆ کاتێکب چووك بوویت.

•ئیمامی قورتوبی ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت: خودای گەورە دۆخی لووتبەرزی بە تایبەتی داناوە؛ چونکە ئەوە حاڵەتێکە کە تێیدا پێویستیان بە تەقوای کورە؛ چونکە دۆخەکە بۆیان گۆڕاوە لەگەڵ لاوازی و پیری؛ لەم حاڵەتەدا زیاتر لەوەی پێشتر پابەند بووبوو، ناچار بوو مەرجەکانیان لەبەرچاو بگرێت. چونکە لەم حاڵەتەدا بوونەتە بارگرانی لەسەری، بۆیە پێویستیان بەوەیە لە تەمەنی پیریدا ئاگاداریان بکاتەوە وەک چۆن لە تەمەنی گەنجیدا پێویستی بە گرنگیدانیان هەبووە. بۆیە بە تایبەتی باسی ئەم دۆخەی کردووە. مانەوەی درێژخایەنی دایک و باوک یان یەکێکیان لەگەڵ منداڵەکەدا بەزۆری دەبێتە هۆی جۆرێک لە بارگرانی بۆ کەسەکە، و بێزاری ڕووەدات، و خوران زیاد دەکات، بۆیە تورەیی خۆی لە دایک و باوکی نیشان دەدات، و دەمارەکانی بۆیان هەڵئاوسێت، و نیشانەکانی سەرێچی و نەبوونی ئایینیان پیشان دەدات و کەمترین ئەوەی کە ناخۆشە ئەوەیە کە بە هەناسەدانی دوودڵی لە تورەییەوە نیشانی دەدات. فەرمانی پێکراوە کە بە وشەیەک لەگەڵیان بدوێ کە بە شەرەفمەند وەسف کراون، و دووڕە لە هەموو عەیبێک، بۆیە اللە تعالی فەرموویەتی: ﴿ فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴾.[١]

•وتەی اللە تعالی : ﴿ فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ ﴾ موجاهید دەفەرموێت: واتاکەی ئەوەیە: ئەگەر لە حاڵەتی پیری ئەو پیسایی و میزەی لێیان دەبینی کە لە منداڵیدا لە تۆیان بینیوە، بە قێزەونی نەزانی و نەڵێی: (ئوف).[٢]

•ئیمامی قورتووبی ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت: زاناکانمان دەڵێن: وتەی "ئوف" بۆ دایک و باوکی مرۆڤ بووەتە خراپترین شت؛ چونکە ڕەتیان کردۆتەوە وەک بێ منەت و ئینکاری پەروەردە و ڕەتکردنەوەی ئەو فەرمانەی کە لە وەحیدا پێی داوە و "ئوف" وشەیەکە بۆ هەموو شتێک دەوترێت کە ڕەتدەکرێتەوە. بۆیە ئیبراهیم سەلامی خوای لەسەر بێت، بە گەلەکەی فەرموو:﴿ أُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾

[١] (الجامع لأحكام القرآن - للقرطبي).
[٢] (الجامع لأحكام القرآن - للقرطبي).

[الأنبياء: ٦٧]؛ واتە: ئۆف لە ئێوە و لە پەرستراوەكانیشتان كە جگە لەخوای پەروەردگار دەیانپەرستن.[١]

•وتەی اللە جلّ وعلا دەفەرموێ : ﴿ وَلَا تَنْهَرْهُمَا ﴾ "بەرپەرچیان مەدەرەوە"واتە: هیچ شتێكی خراپیان لەگەڵ مەكەن.[٢]

•وتەی اللە سبحانە و تعالی دەفەرموێ: ﴿ وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴾ نەرم و نیان و میهرەبان و باش بە بۆیان ، بە ئەدەب و رێزەوە مامەڵە بكە لەگەڵیان.[٣]

•سەعید كوڕی مسەیب دەفەرموێت: قسەی كۆیلەیەكی گوناهبار بۆ ئاغاكەی زبر و توند.[٤]

•وتەی اللە تعالی دەفەرموێ : ﴿ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ ﴾ ئیمامی ابن جریر ی طبری (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموێت: خۆبەزلزان مەبن بەرامبەریان؛ لەبەر میهرەبانی بەرامبەریان، گوێڕایەڵییان بكە لەو كارەی كە فەرمانت پێدەكەن كە سەرپێچیكردن نییە بۆ خودا، وە سەرپێچییان مەكە لەوەی كە حەزیان لێیە.[٥]

[١] (الجامع لأحكام القرآن - للقرطبي).
[٢] (تفسير ابن كثير)
[٣] (تفسير ابن كثير)
[٤] (البر والصلة - لابن الجوزي).
[٥] (البيان لابن جرير الطبري).

•وتەی اللە تبارك وتعالی دەفەرموویێ : ﴿ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴾ ئیمامی قورتوبی ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت: خودای گەورە فەرمانی بە بەندەکانی کرد کە ڕەحم بە دایك باوکیان بکەن و دوعایان بۆ بکەن، وە بەڕەحم بن لەگەڵیان وەک چۆن بە ڕەحمم بوون بۆت ، وە لەگەڵیان نەرم و نیان بن وەک چۆن لەگەڵ تۆدا نەرم و نیان بوون. کاتێک کە ئەوان لە گەنجیدا ئاگاداری تۆ بوون، ئەو کات پێویستیان بە تۆ نەوو ، و تۆیان لە خۆیان پێ باشتر بوو، و بە درێژایی شەو بەخەبەر بوون، و برسی بوون و خۆراکی خۆیان پێدایت، و بە ڕووتی ڕۆیشتن و جلیان لەبەر کردیت، تۆ ناتوانیت پاداشتی چاکەیان بیدەیتەوە مەگەر نەگەنە هەمان ئاستی پیری وەک ئەوەی کە تۆ لە منداڵی بوویت، ئەو کاتە تۆ ئاگاداریان دەبیت وەک چۆن ئاگاداری تۆ بوون، ئەو کاتەش چاکەیان پڕناکەیتەوە.[١]

•ئیمامی قورتووبی دەفەرموێت: وتەی خودای گەورە : ﴿ كَمَا رَبَّيَانِي ﴾ بە تایبەتی باسی پەروەردەکردنی کردووە بۆ ئەوەی بەندە بەزەیی دایک و باوک و هەوڵەکانیان لە پەروەردەکردنیان لەبیر بێت و ئەمەش بەزەیی بۆ ئەوان و سۆز و میهرەبانی بەرامبەریان زیاد دەکات. هەموو ئەمانە بۆ دایک و باوکی باوەڕدار دەگونجێت.[٢]

[١] (الجامع لأحكام القرآن للقرطبي).
[٢] (الجامع لأحكام القرآن للقرطبي).

بەشی دوازدەم : دوعای ئەو كەسەی كە چاكەكارە بەرامبەر دايك و باوكی وەڵام دەدرێتەوە

یەكێک لە گەورەترین نیعمەتەكانی چاكەكاری بەرامبەر بە دایک و باوک ئەوەیە كە خودای گەورە وەڵامی دوعای منداڵانی چاكەكار و ئەركدار دەداتەوە.

•عن عبدالله بن عمر رضي الله عنهما، عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ((بينما ثلاثة نفرٍ يتماشَون، أخذهم المطر، فمالوا إلى غارٍ في الجبل، فانحطت على فم غارهم صخرة من الجبل، فأطبقت عليهم، فقال بعضهم لبعضٍ: انظروا أعمالًا عملتموها لله صالحةً، فادعوا الله بها؛ لعله يفرجها، فقال أحدهم: اللهم إنه كان لي والدان شيخان كبيران ولي صبية صغار كنت أرعى عليهم، فإذا رُحْتُ عليهم فحلبت بدأت بوالدي أسقيهما قبل ولدي، وإنه ناء بي الشجر فما أتيت حتى أمسيت، فوجدتهما قد ناما، فحلبتُ كما كنت أحلب، فجئت بالحلاب، فقمت عند رؤوسهما أكره أن أوقظهما من نومهما، وأكره أن أبدأ بالصبية قبلهما، والصبية يتضاغون عند قدمي، فلم يزل ذلك دأبي ودأبهم حتى طلع الفجر، فإن كنت تعلم أني فعلت ذلك ابتغاء وجهك، فافرج لنا فرجةً نرى منها السماء، ففرج الله لهم فرجةً حتى يرون منها السماء ...))[1].واتە : لە عەبدوڵڵای كوڕی عومەر، خوا لێیان ڕازی بێت، فەرموی پێغەمبەری خودا ﷺ فەرموویەتی: "لەكاتێكدا سێ پیاو ڕۆیشتن، لەبەر باران ڕوویان كردە ئەشكەوتێک لە شاخێكدا ، و بەردێک لە شاخەكە كەوتە سەر دەرگای ئەشكەوتەكەیان و بەسەریاندا داخرا ، هەندێكیان بە یەكتریان گوت: بە دوای ئەو كارە چاكانەدا بگەڕێن كە بۆ خودا كردووتە، و لە ڕێگەیانەوە پاڕانەوە لە خودا بكەن، تا ڕەنگە

[1] متفق عليه

ڕزگارمان بکات، یەکێکیان وتی: ئەی خوایە من دایک و باوکێکی بەساڵاچووم هەبوو کە پێشتر چاودێرییان دەکردم وە منداڵی بچووکیشم هەبوو کاتێک چوومە لای ئەوان و شیرم دەدا بە ئەوان ، من لە دایک و باوکمەوە دەستم پێکرد و پێش منداڵەکانم دام بە ئەوان ، ڕۆژێك تا ئێوارە نەگەڕامەوە و بینیم دایك و باوکم خەوتوون بۆیە لە تەنیشت سەریان وەستام، ڕقم لەوە بووەوە کە لە خەو بەخەبەریان بهێنمەوە، لە کاتێکدا منداڵەکان لە بەردەمم دەگریان ئەمە بەردەوام بوو تا بەیانی ئەم قسەی ئەم کابرایە بەشێك لە بەردەکەی پێش ئەشکەوتەکە شکا و ڕزگار بوون".

•عن أسير بن جابرٍ قال: كان عمر بن الخطاب إذا أتى عليه أمداد أهل اليمن سألهم: أفيكم أويس بن عامرٍ؟ حتى أتى على أويسٍ، فقال: أنت أويس بن عامرٍ؟ قال: نعم،قال: من مرادٍ ثم من قرنٍ؟ قال: نعم،قال: فكان بك برص فبرأت منه إلا موضع درهمٍ؟ قال: نعم، قال: لك والدة؟ قال: نعم،قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: ((يأتي عليكم أويس بن عامرٍ مع أمداد أهل اليمن، من مرادٍ، ثم من قرنٍ، كان به برص فبرأ منه إلا موضع درهمٍ، له والدة هو بها برٌّ، لو أقسم على الله لأبَرَّه، فإن استطعت أن يستغفر لك، فافعل))، فاستغفِرْ لي، فاستغفر له، فقال له عمر: أين تريد؟ قال: الكوفة،قال: ألا أكتب لك إلى عاملها؟ قال: أكون في غبراء الناس أحبُّ إليَّ)).[1]

واتە : لە ئەسیری کوڕی جابر گێڕایەوە کە دەیگوت: هەرکات خەڵکی یەمەن دەهاتنە مەدینە عومەری کوڕی خەتاب، لێیان یدەپرسی: ئایا ئووەیس کوڕی ئەمیر لەگەأ ئێوەدایە؟ جارێك وتیان بەڵێ لەگەڵ ئێمەدایە لە فلان شوێنە هاتە لای ئووەیس و وتی: تۆ ئووەیس کوڕی ئەمیریت؟ وتی: بەڵێ. وتی: لە موراد و پاشان لە قەرن؟ وتی: بەڵێ. وتی: کەواتە توشی پەتا بوویت و چاک بوویتەوە جگە لە پەڵەیەک بە قەبارەی درهەمێك؟ وتی: بەڵێ. وتی: دایکت هەیە؟ وتی: بەڵێ. وتی: گوێم لە پێغەمبەری خوا بوو ﷺ ، دەیفەرموو : (ئووەیس کوڕی ئەمیر لە یەمەنەوە، لە مورادەوە، پاشان لە قرنەوە، ڕۆژێك دێتە مەدینە ، نەخۆشی پەتای هەبووە و چاک بووەتەوە جگە لە پەڵەیەک بە قەبارەی درهەمێك، دایکی هەیە کە چاکەکارە لەگەڵی ، ئەگەر سوێند لە خوای گەورە بخوات قەبوڵ دەبێ ، ئەگەر توانیتان پێی بگەن داوای لێخۆشبوونتان بۆ بکات، ئەوا ئەوە بکەن .» بۆیە داوای لێبوردنی بۆ کرد. عومەر پێی گوت: بۆ کوێ دەچی؟ وتی: کوفە. وتی: ئایا من شتێت بۆ نەنوسم بۆ پارێزگارەکەی کوفە ؟ وتی: من پێم باشە لەنێو ئەو کەسانەدا بم هەژار و غەریبن.

[1] مسلم

*خەڵکی ولاتی یەمەن لەم سەردەمە دەهاتنە مەدینە هەم بۆ حەج هەم بۆ پرکردنەوەی سوپای مسوڵمانان بۆ کاتی جەنگ و جیهاد.

* خەڵکی هەژار: ئەو خەڵکە هەژارانەن کە کەس گرنگی پێ نادات.

•سوود:

ابن الملک (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموێت: پێغەمبەر خوا ﷺ ، فەرمانی بە هاوەڵەکانی کرد داوای لێخوشبوون لە ئووەیس بکەن، هەرچەندە هاوەڵەکان لە شوێنکەوتوان باشتر بوون. بۆ ئاماژەدان بەوەی کە پێشنیار کراوە بۆ کەسی فەزیلەت داوای دوعا لە کەسی خوارە خۆی بکات، یان پێغەمبەر خوا ﷺ ، بۆ ئەوەی دڵی خۆش بکات، وتویەتی. چونکە دەیتوانی بگاتە حزوری خۆی، بەڵام ئاگاداری بۆ دایکی ڕێگری لێکرد، بۆیە پێغەمبەر خوا ﷺ ، فەرمانی پێکردن. بۆ ئەوەی بزانن لە تابعین ئەم جۆرە پیاوانەی تێدایە.[1]

موسڵمانی ئازیز بیر لەوە بکەرەوە کە چۆن میهرەبانی لەگەڵ دایک و باوکیدا هۆکارێک بوو بۆ ئەوەی دوعاکانی ئوەیسی کورِی ئەمیر قەرنی وەڵام بدرێتەوە. پێغەمبەر خوا خوا ، تەنانەت ئامۆژگاری هاوەڵەکانیشی کرد، خوا لێیان ڕازی بێت، تا داوای ئەوە بکەن کە ئووەیس داوای لێخۆشبوونیان بۆ بکات.

[1] (مرقاة المصابيح - علي الهروي).

بەشی سێزدەم : چۆن چاکەکاربین لەگەڵ دایك و باوك لە دوای مردنیان ؟

میهرەبان بوون لەگەڵ دایک و باوک تەنها لە ماوەی تەمەنیاندا نییە، بەڵکو دوای مردنیشیان درێژ دەبێتەوە.

• عن أبي هريرة: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ((إذا مات الإنسان انقطع عنه عمله إلا من ثلاثةٍ: إلا من صدقةٍ جاريةٍ، أو علمٍ يُنتفَع به، أو ولَدٍ صالحٍ يدعو له)).[١]

واتە : ئەبو هورەیرە ڕەزای خوای لەسەر بێت دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ ، دەفەرموێت: کاتێک مرۆڤ مرد کارەکانی دەپچڕێ جگە لە سێ شت نەبێ: خێرێکی بەردەوام ، زانستێکی سودبەخش ، منداڵێکی چاکەکار کە دوعای بۆ دەکات.

•نەوەوی ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت: کردەوەی مردوو لەگەڵ مردنیدا دەوەستێت، مەگەر لەم سێ شتەدا: چونکە هۆکاری ئەوە بووە؛ منداڵەکەی باش پەروەردە کردوە ، هەروەها ئەو زانستەی کە هەیبووە لە ڕێگەی وانەوتنەوە یان پۆلێنکردنەوە بەجێی هێشتووە، هەروەها ئەو خێرەی کە کردوویەتی بەردەوامە.[٢]

---

[١] مسلم

[٢] (مسلم بشرح النووي).

• عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ((إن الرجل لتُرفَعُ درجته في الجنة، فيقول: أنَّى هذا؟ فيقال: باستغفار ولدك لك)).[١]

واتە : ئەبو هورەیرە ڕەزای خوای لێ بێت دەڵێت پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (پیاوی وا هەیە لە بەهەشتدا پلەی بەرز دەبێتەوە، و دەڵێت: ئەمە چیە و چۆنە ؟ دەوترێت: بەهۆی داوای ێخۆشبوونی منداڵەکەتە بۆ تۆ).

• عن عبدالله بن عمر قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: ((إن مِن أبرِّ البرِّ صلةَ الرجلِ أهلَ وُدِّ أبيه بعد أن يولي)).[٢]

واتە : عبدالله ی کوڕی عومەر ڕەزای خوای لێ بێت دەڵێت: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو ، دەیفەرموو : لە چاکترینی کردەوەکان ئەوەیە کە پیاو لە دوای مردنی پەیوەندی لەگەڵ هاوڕێکانی باوکی بپارێزێت.

[١] ابن ماجه
[٢] مسلم

• عن عبدالله بن دينارٍ عن ابن عمر: أنه كان إذا خرج إلى مكة كان له حمار يتروَّح (ليستريح) عليه إذا ملَّ ركوب الراحلة (البعير)، وعمامة يشد بها رأسه، فبينا هو يومًا على ذلك الحمار إذ مر به أعرابي، فقال: ألست ابن فلان بن فلانٍ؟ قال: بلى، فأعطاه الحمار، وقال: اركب هذا، والعمامة، قال: اشدُدْ بها رأسك،فقال له بعض أصحابه: غفر الله لك؛ أعطيت هذا الأعرابي حمارًا كنت تروَّحُ عليه، وعمامةً كنت تشد بها رأسك، فقال: إني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: ((إن من أبرِّ البرِّ صلةَ الرجلِ أهلَ وُدِّ أبيه بعد أن يولِّيَ))،وإن أباه كان صديقًا لعمر.[1]

واتە : لە عدالله ی کوری دینار دەڵێت ئیبن عومەر هەرکاتێک دەچووە دەرەوە بۆ مەککە، کەڕێکی هەبوو ئەگەر بێزار بوو با لە سواربوونی وشتر، دەیتوانی لەسەری پشوو بدات، هەروەها عەمامەیەک کە سەری پێ دەبەستەوە. لە کاتێکدا ڕۆژێک لەسەر ئەو کەرە بوو، ئەعرابیەك بەلایدا تێپەڕی و وتی: تۆ کوڕی فلان کەس نیت؟ وتی: بەڵێ. بۆیە کەرەکەی پێدا و وتی: سواری ئەمە بە، و عەمامەکەشی دا بەو . وتی: لە سەرت بیبەستە. بۆیە هەندێک لە هاوەڵەکانی پێیان گوت: خودا لێت خۆش بێت. تۆ کەڕێکم بەم پیاوە دا کە بۆ پشوو دان سواری دەبووایت، هەروەها عەمامەیەک کە بە دەوری سەرتدا دەتبەستا ووتی: گوێم لە پێغەمبەری خودا بوو ﷺ ، دەیفەرموو : "یەکێک لە چاکترین کردەوەکان ئەوەیە کە پیاو پەیوەندی لەگەڵ هاوڕێکانی باوکیدا بپارێزێت دوای کۆچی دوایی"، ئەم پیاوەش هاورێی عومەری باوکم بووە.

[1] مسلم

• عن أبي بردة بن أبي موسى الأشعري قال: قدمت المدينة، فأتاني عبدالله بن عمر فقال: أتدري لم أتيتك؟ قال: قلت: لا،قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: ((من أحب أن يصلَ أباه في قبره، فليصِلْ إخوان أبيه بعده))، وإنه كان بين أبي عمرَ وبين أبيك إخاءٌ وودٌّ، فأحببتُ أن أصلَ ذاك.[١]

واتە : ئەبو بوردەی كوڕی ئەبی موسای ئەشعری كە دەڵێت: هاتمە مەدینە و عەبدوڵڵا كوڕی عومەر هاتە لام و فەرمووی: دەزانی بۆچی هاتوومەتە لات؟ گوتم: نەخێر. وتی گوێم لە پێغەمبەری خوا بوو ﷺ دەیفەرموو : هەركەسێک دەیەوێت پەیوەندی لەگەڵ باوكیدا لە گۆڕەكەیدا بپارێزێت، با پەیوەندی لەگەڵ براكانی باوكی دوای ئەو بپارێزێت. برایەتی و سۆز و خۆشەویستی لە نێوان عومەری باوكم و باوكتدا هەبوو، بۆیە ویستم ئەو پەیوەندیە بپارێزم.

[١] ابن حبان

بەشی چواردە : ئەو شتانەی کە یارمەتیدەرن لە چاکەکاری بەرامبەر بە دایک و باوک

باسی هەندێک شت دەکەین کە یارمەتیدەرن لە چاکەکاری بەرامبەر بە دایک و باوک.

(١) داوای یارمەتی لە خودای گەورە: ئەمەش بە پاراستنی پەیوەندییەکی باش لەگەڵیدا ئەنجام دەدرێت، شکۆمەندی بۆ ئەو. پەرستن و پاڕانەوە و پابەندبوون بەو شتەی کە دیاری کراوە؛ بۆ ئەوەی خوای گەورە سەرکەوتن بە بەندە ببەخشێت و یارمەتی بدات بۆ ئەوەی چاکەکار بێت بەرامبەر بە دایک و باوکی.

(٢) وەبیرهێنانەوەی فەزیلەتەکانی میهرەبانی لەگەڵ دایک و باوک و دەرئەنجامەکانی نافەرمانی: زانینی بەرهەمی میهرەبانی و ئاگاداربوون لە دەرئەنجامە باشەکانی لە گەورەترین پاڵنەرەکانن بۆ ئەو کارە. بە هەمان شێوە، بە لەبەرچاوگرتنی دەرئەنجامەکانی نافەرمانی، و ئەو خەم و پەشیمانییەی کە بەدوای خۆیدا دەهێنێت، هەموو ئەمانە یارمەتی مرۆڤ دەدەن بۆ ئەوەی چاکەکار بێت و مرۆڤ لە سەرپێچیکردنی دایک و باوکی دوور دەخاتەوە.

(٣) وەبیرهێنانەوەی ڕەزامەندی دایک و باوک بۆ مرۆڤ: ئەوان هۆکاری بوونی ئەون لەم دونیایەدا، و ئەوانەن کە زۆر کاریان بۆ کردووە، و میهرەبانی و سۆزێکی پاکیان پێبەخشیوە، و پەروەردەیان کردووە تا گەورە بووە. کوڕەکە هەرچییەکیان بۆ بکات، ناتوانێت حەقی خۆیان پێبدات. بیرهێنانەوەی ئەم بابەتە هۆکارێکە بۆ ڕاستودروستی.

(٤) ڕاستودروستی دایک و باوک: ڕاستودروستییان هۆکارێکە بۆ ڕاستودروستی منداڵەکانیان و چاکەکاری بەرامبەریان.

(٥) هاندانی یەکتر بۆ چاکەکاری بەرامبەر بە دایک و باوک: ئەمەش بە هاندانی چاکەکارانە و بیرخستنەوەی فەزیلەتەکانی ئەوان و ئامۆژگاریکردنی نافەرمانییەکان و بیرخستنەوەیان لە دەرئەنجامەکانی سەرپێچیکردنی دایک و باوک.

(٦) منداڵ خۆی دەخاتە دۆخی دایک و باوکەوە: ئایا دڵخۆش دەبیت ئەی منداڵ، ئەگەر سبەی پیر ببیت، ئێسکەکانت لاواز ببن، قژت خۆڵەمێشی بێت، و توانای جوڵەت نەبێت، ئەو کات منداڵەکەت مامەڵەی خراپت لەگەڵ بکات ، چ هەستێکە ئەمە؟!

(٧) خوێندنەوەی ژیاننامەی ئەو کەسانەی کە چاکەکار بوون بەرامبەر بە دایک و باوکیان و ئەوانەی نافەرمانیان بوون: ژیاننامەی چاکەکارەکان ئەوانەن کە یارمەتی مرۆڤ دەدەن بۆ ئەوەی چاکەکار بێت، و خوێندنەوەی ژیاننامەی ئەوانە نافەرمانی و ئەو چارەنووسە خراپانەی بەسەریاندا هاتووە، نافەرمانی بێهیوا و بێزاری دەکات، و داوای خراپەکاری دەکات و هانی دەدات نافەرمانی دایک و باوک بێت.

بەشی پازدەم : بەرهەمی چاکەکاری لەگەڵ دایک و باوک:

بەرهەمی میهرەبانی و چاکەکاری لەگەڵ دایک و باوکدا دەتوانرێت بەم شێوەیە کورت بکرێتەوە:

((١) ڕێزگرتن لە دایک و باوک بەشێکە لە کاملبوونی ئیمان و جوانی ئیسلام.

(٢)ڕێزگرتن لە دایک و باوک یەکێکە لە خۆشەویستترین کارەکان بۆ خودای گەورە.

(٣)ڕێزگرتن لە دایک و باوک ڕێگایەکە بەرەو بەهەشت.

(٤)ڕێزگرتن لە دایک و باوک دەبێتە هۆی بەرەکەت لە سەروەت و سامان و نەودا.

(٥)ڕێزگرتن لە دایک و باوک، پێگەی بەندە لە دونیا و قیامەتدا بەرز دەکاتەوە.

(٦)ئەو کەسەی لە بەرامبەر دایك و باوکی چاکەکاربێتن بێت، لە داهاتوو منداڵەکانی لەگەڵی چاکەکار دەبن ، پاداشتیش بەپێی کردەوەکەیە .

(٧)ڕێزگرتن لە دایک و باوک، لە نارەحەتی و ئازار ڕزگار دەکات و دڵ دەکاتەوە.

(٨)هەرکەسێک دۆستایەتی باوکی بپارێزێت، خودای گەورە لە دونیا و لە قیامەتدا ڕووناکی خۆی ناکوژێنێتەوە لە دڵ و دەروونی .

بەشی شازدەم : وێنەی گەشاوەی ڕێزلێنان لە دایک و باوکان:

نموونەی گەشاوەی ڕێزگرتن لە دایک و باوک زۆرن و هەندێکیان باس دەکەین: بۆ ئەوەی ببنە چرایەک بۆ ئەوەی ئێمە لە هەر شوێنێک شوێنیان

(١)پێغەمبەر ئیبراهیم علیه سلام لەگەڵ باوکی:

لەبەشی دەیەمی ئەم کتێبە باسی پێغەمبەر ئیبراهیمان کرد علیه سلام ، مسوڵمانی بەڕێز وەك باسمان کرد ، ئەگەر بەم شێوەیە مامەڵە لەگەڵ دایک و باوکێکی بێباوەڕدا بکرێت، ئەوا مرۆڤ دەبێت چۆن مامەڵە لەگەڵ دایک و باوکی سەرپێچیکاردا بکات؟! با هەریەکەمان بیر لەم نموونە نایابەی ڕێزگرتن لە دایک و باوک بکەینەوە و لەبەردەم چاوماندا بیهێڵینەوە، وە با لە خودا بترسین لەگەڵ دایک و باوکماندا چاکەکار بین .

(٢)پێغەمبەر ئیسماعیل علیه سلام لەگەڵ پێغەمبەر ئیبراهیمی باوکی علیه سلام:خوای گەورە سەبارەت بە ئیبراهیم علیه سلام فەرموویەتی: ﴿ وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَهْدِينِ * رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ *فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ * فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ * فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ * وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ * قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ * إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ * وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ * وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ * سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ ﴾ [الصافات: ١٠٠ - ١٠٩]. وە ئیبراهیم . عَلَيْهِ السَّلَام . فەرموویتی : من لە پێناو ڕەزامەندی پەروەردگارم وڵاتی گەلەکەم بەجێ دەهێڵم و کۆچ دەکەم بۆ ئەو شوێنەی کە بتوانم تێیدا پەروەردگارم بپەرستم، و بێگومان ئەویش ڕێنموییم دەکات لەسەر چاکە لە ئاین و لە دونیامدا•پەروەردگارا کورێکی

چاکەکارم پێ ببەخشە•جا ئێمەیش وڵامی پارانەوەکەیمان دایەوە، و موژدەی کوڕێکی ئارام و لەسەرخۆمان پێدا، واتە : ئارام و لەسەر خۆ دەبێت لەکاتی گەورەبوونی کە ئەویش : ئیسماعیلە . عَلَيْهِ السَّلاَم•جا کاتێك کە ئیسماعیل گەورە بوو، و لەگەڵ باوکیدا ڕێی دەکرد باوکی پێی وت : من لە خەودا بینیم کە تۆ سەر دەبڕم، جا تۆ ڕات چیە ؟ (خەوی پەیامبەرانیش هەقە) جا ئیسماعیلیش بۆ ڕازیبوونی پەروەردگاری و گوێڕایەڵی باوکی و یارمەتیدەری لەسەر گوێرایەڵیخوی پەروەردگار وتی : ئەوەی کە خوا فەرمانی پێکردوی لە سەربڕینی من ئەنجام بدە، بە ویستی خوای پەروەردگار دەبینی ئارامگر و گوێڕایەڵ و چاوەڕوانکاری پاداشتبم•جا کاتێك کە هەردووکیان ملکەچ و پابەندی فەرمانی خوای پەروەردگار بوون، و ئیبراهیم کوڕەکەی بەسەر ڕووداخست . ئەویش ڕووی نێوچەوانی بوو . بە سەر زەویدا بۆ ئەوەی سەری ببڕێت•جا لەو حاڵەتە ناهەمواڕە سەختەدا بانگی ئیبراهیممان کرد : ئەی ئیبراهیم•ئەوەی کە فەرمانت پێکرابوو ئەنجامتدا وە خەونەکەت بەدیهێنا. جا بێگومان ئێمە چۆن پاداشتی تۆمان دایەوە لەسەر ڕاستگۆییت هەر ئاواش پاداشتی چاکەکارانی هاوشێوەی تۆ دەدەینەوە، وە لە سەختی و ناڕەحەتیەکانی دونیا و قیامەت ڕزگاریان دەکەین•بەڕاستی فەرمانی سەربڕینی کوڕەکەت تاقیکردنەوەیەکی سەخت بوو کە ڕاستی باوەڕەکەتی دەرخست•وە ئیسماعیلمان لەسەربڕین ڕزگارکرد و بەرانێکی گەورەمان لەجیاتی پێبەخشیت بۆ سەربڕین•وە مەدح و سەنای چاکمان بۆ ئیبراهیم هێشتەوە لەناو ئوممەتەکانی پاش خۆی•سەڵاو و درود لەلایەن خواوە بۆ ئیبراهیم، وە پارانەوە بۆی بەپارێزراوی و سەلامەتی لە هەموو بەڵایەك .

(٣) ئەبو هورەیرە:

بوخاری لە ئەبو حازم دەگێڕێتەوە (لە اداب المفرد) : ئەبو مرة کۆیلەی ئازادکراوی ئوم هانی کچی ئەبو تالیب پێی وت: لەگەڵ ئەبو حورەیرە لە سەفەرێك بووم لە خاکی عقیق، وە کاتێک دەچووە ناو خاکەکەی ،بە دەنگیبەرز بانگی دەکرد: (سەلام و ڕەحمەت و نیعمەتەکانی خوای گەورە ت لێ بێت ئەی دایکە.” ئەویش دەیگوت: ئاشتی و ڕەحمەت و نیعمەتی خوای گەورە لەسەر تۆ بێت. دەیگوت: (خوای گەورە ڕەحمت پێ بکات، تۆ لە گەنجیدا پەروەردەت کردم). دایکیشی دەیگوت: (ئەی

کوڕەکەم، وە سەبارەت بە تۆش، خوای گەورە پاداشتی چاکەت بداتەوە و لێت ڕازی بێت، هەروەک چۆن لە تەمەنی پیربوونمدا چاکەکار بوویت بەرامبەرم).

•محمدی کوڕی سیرین فەرموویەتی: شەوێک لەگەڵ ئەبو هورەیرە بووین، ئەویش فەرمووی: خوایە لە ئەبو هورەیرە و دایکی و هەرکەسێک داوای لێخۆشبوونیان بۆ بکات، خۆشبە. محەمەد پێی وتم: داوای لێخۆشبونیان بۆ دەکەین تا ئەم دوعایەی ئەبو هورەیرە بمانگرێتەوە.

(٤)ئوسامەی کوڕی زەید خوا لێی ڕازی بێت.

لە مەدینە هەزار دارخورمای هەبوو ، بۆیە ئوسامە دارخورمایەکی بە هۆی گەڵاکانیەوە بڕییەوە.لەو بارەیەوە لێیان پرسی، وتی: دایکم حەزی لەوە بوو کە من کردوومە ، وە هیچ شتێک لەم دونیایەدا نییە کە دایکم حەزی لێ بێت و من بتوانم بیکەم ئەوە ئەو شتە دەکەم. (

(٥)عەلی کوڕی حوسێن:

محمد کوڕی شهاب زوهری دەڵێت: عەلی کوڕی حسێنی کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب هەرگیز لە پێش دایکیدا نانی نەخواردووە، وە چاکترینی خەڵک بووە بەرامبەری. لەو بارەیەوە لێیان پرسی، وتی: دەترسم ئەگەر لەگەڵی نان بخۆم، چاوی دەست بکات بە سەرگەردانی بۆ هەندێک خواردن بەبێ ئەوەی من ئاگادار بم، منیش دەیخۆم، ئینجا لەطەوە توشی نافەرمانی بم.

(٦) هذيل كوڕی حفصة كچی سيرين:

حەفسە كچی سيرين دەفەرموێت: (هذيلی كوڕم) ئەوەندە میهرەبان بوو لەگەڵمدا، لە هاویندا دەچووە كانی و لە زستاندا ئاگری بۆ دادەگیرساندم، وتی: بۆ ئەوەی دوكەڵی نەبێت، بەیانیان ژنەكەی شیری وشتری بۆم دەهێنا، دەیگوت: بخۆرەوە ئەی ئوم هذیل ، چونكە باشترین شیرە ، ئەویش دەڵێت: (پاشان مرد، خوای گەورە تاقەت و ویستی سەبووری پێدام، سەرەڕای ئەوەش هەستم بە گەرمایەک كرد لە سنگمدا كە بەزەحمەت دەتوانرا كەم ببێتەوە). فەرمووی شەوێک كەوتمە سەر ئەم ئایەتە : ﴿ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ [النحل: ٩٦]،(هەرچی لەگەڵتدایە ماندوو دەبێت، بەڵام ئەوەی لای خوایە بەردەوامە، بە دڵنیاییەوە پاداشتی ئەو كەسانە دەدەینەوە كە سەبریان هەیە بە باشترینی ئەو كارانەی پێشتر كردوویانە.» ، ئەوەی هەستم پێدەكرد لە من دوورکەوتەوە ، لە كەسێكی باشتر لە من نزیكە.» (البر و الصله لابن الجوزی).

(٧) محمد كوڕی مونكادر:

محمدی كوڕی مونكادر ڕوومەتەكەی لەسەر زەوی دادەنا، پاشان بە دایكی دەگوت: پێت لەسەری دابنێ. (مكارم الأخلاق - لابن أبي الدنيا).

(٨) میسعاری كوڕی كیدام:

دایكی میسعار شەوێك داوای لێكرد، بۆیە هەستا لە خەو بۆی هێنا و بەدوایدا دەگەڕا و نەیدۆزییەوە، پاشان دۆزیەوە سەیری كرد خەوی لێكەوتوە ئەویش نەیدەویست لە خەو بە ئاگای بێنێت ، بۆیە تا بەیانی لەگەڵ دەفرەكەدا وەستابوو. (مكارم الأخلاق - لابن أبي الدنيا).

(٩) سەعیدی کوڕی سوفیانی ثوری:

سەعیدی کوڕی سوفیان ثوری دەفەرموێت: من هەرگیز بە تۆندی مامەڵەم لەگەڵ باوکم نەکردووە، لەکاتی ئەنجامدانی نوێژێکی سونەت بانگم کات ، منیش نوێژەکە دەبڕم.(مكارم الأخلاق - لابن أبي الدنيا).

(١٠) فضلی کوڕی یەحیای برمکی:

خەلیفە مەئمون دەفەرموێت: من هەرگیز کوڕێکم نەبینیوە لە فضلی کوڕی یەحیا چاکەکارتر بێت بەرامبەر باوکی. چاکەکاریەکەی گەیشتە ئەو ئاستەی کە یەحیا تەنها بە ئاوی گەرم دەستنوێژی دەشوشت. لەکاتێکدا لە زیندان بوون، زیندانییەکە ڕێگری لێکردن لە هێنانی دار لە شەوێکی ساردا. بۆیە فضل هەستا کاتێک یەحیای باوکی چووە سەر جێگاکە، چووە لای کۆزەیەک کە ئاوی تێدا گەرم دەکرد، پڕی کرد، پاشان لە ئاگری چراکە نزیک کردەوە و تا بەیانی بە دەستیەوە وەستابوو بەم شێوەیە ئاوی ناو گۆزەکەی گەرم دەکرد تا باوکی دەستنوێژ هەڵبگرێت بەم ئاوە گەرمە.(المجالسة وجواهر العلم - للدِّينوري).

(١١) حیوەی کوڕی شورەیح:

حیوەی کوڕی شورەیح، یەکێک لە ئیمامەکانی موسڵمانان، کۆڕی زانستی دەبەست و وانەی دەوتەوە و خەلکی فێری علمی شەرع دەکرد ، دایکی پێی دەگوت: (حیوە هەستە، جۆ فرێ بدە بۆ مریشکەکان). بۆیە هەڵدەستا و وازی لە وانەوتنەوە دەهێنا. (بر الوالدين - لأبي بكر الطرطوشي).

(١٢) تەلقی کوڕی حەبیب:

تەلقی کوڕی حەبیب نوێژخوێن بوو. سەری دایکی ماچ دەکرد، لە کاتێکدا دایکی ڕێب دەکرد هەرگیز لە پێشیەوە نەدەڕۆیشت. وەک ڕێزێک بۆ ئەو .(بر الوالدين - لأبي بكر الطرطوشي).

(١٣) ئیبن عومەر ئیبن دار:

کاتێک ئیبن عومەر ئیبن دار کۆچی دوایی کرد، لە باوکیان پرسی: چۆن بو لەگەڵت و؟ وتی: هەرگیز لە ڕۆژدا لەگەڵمدا نەڕۆیشتووە بەبێ ئەوەی لە پشتمەوە نەبێت ، نە شەوان بەبێ ئەوەی لەبەردەممدا نەبێت ، نە سەرکەوتە سەر سەقفێک لە کاتێکدا من لە ژێرەوە بووم.(البر والصلة - لابن الجوزي).

(١٤) زوبەیری کوڕی هیشام:

موسعب کوڕی عوسمان دەڵێت: زوبەیر کوڕی هیشام چاکەکار بوو بەرامبەر باوکی. لە گەرمادا دەچووە سەربان و ئاوی ساردی بۆی دەهێنا. کە دەیزانی ئاوەکە سارد بووە نەیدەیخوارد ، دەیهێنا بۆ باوکی.(البر والصلة - لابن الجوزي).

(١٥) پیاوێک بە عوبەیدوڵڵای کوڕی عومەیری گوت: دایکم لە خوراسانەوە بە ملی خۆمەوە هەڵگرت تا ڕێوڕەسمەکانم لەگەڵیدا تەواو کرد. پێت وایە حەقم داوەتەوە؟ وتی: نەخێر تەنانەت حەقی یەك ژانت نەداوەتەوە.(البر والصلة - لابن الجوزي).

بەشی حەڤدەم : هۆشداری لە ئازاردان و سەرپێچی کردنی دایک و باوک

نافەرمانی دایک و باوک: وتنی وشەیەک یان کردارێک کە زیان بە دایک و باوک بگەیەنێت لە منداڵەکەیەوە، مەگەر لە حاڵەتی شیرک یان نافەرمانی. (فەتح الباری - لە نووسینی ئیبن حجەر الاسقلانی - بەرگی ١٠ - ل ٤٠٦).

ئیمامی ابن الجوزی ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت: سەرپێچیکردنی دایک و باوک واتا سەرپێچیکردنی دایک و باوک لەو شتەی کە فەرمانی پێدەکەن لەسەر ئەوەی کە دروستە، وە ڕەوشتی خراپ لە قسەکردن و کرداردا. (کتێبی البر والصلة - لە نووسینی ئیبن الجوزی - ل١١٦).

هۆکارەکانی سەرپێچیکردنی دایک و باوک:

ئەو هۆکارانەی کە دەبنە هۆی نافەرمانی دایک و باوک دەتوانرێت بەم شێوەیە کورت بکرێتەوە:

(١) نەزانی: نەزانی نەخۆشییەکی کوشندەیە، جاهیلیش دوژمنە بۆ خۆی. ئەگەر مرۆڤ بێ ئاگا بێت لە دەرئەنجامەکانی سەرپێچی لە دونیا و قیامەتدا، و بێ ئاگا بێت لە بەرهەمی چاکەکاری، ئەمە دەبێتە هۆی سەرپێچی و دووری دەخاتەوە لە چاکەکاری.

(٢) پەروەردەی خراپ: ئەگەر دایک و باوک منداڵەکانیان لەسەر تەقوا و ڕاستودروستی و خزمایەتی پەروەردە نەکەن، ئەمە دەبێتە هۆی یاخیبوون و نافەرمانی.

(٣) هاوڕێیەتی خراپ بۆ منداڵان: منداڵ گەندەڵ دەکات و هانیان دەدات سەرپێچی بکەن. هەروەها دایک و باوک ماندوو دەکات و کاریگەریان لە پەروەردەکردنی منداڵدا لاواز دەکات.

(٤) نافەرمانی دایک و باوک بۆ دایک و باوکیان: ئەمە یەکێکە لە هۆکارەکانی نافەرمانی. ئەگەر دایک و باوک نافەرمانی دایک و باوکیان بن، ئەوا سزای نافەرمانی منداڵەکانیان دەدەن.

(٥) جیاکاری لە مامەڵەکردن لە نێوان منداڵدا: ئەم کارە دوژمنایەتی و ڕق لە نێوان منداڵدا دروست دەکات، بۆیە ڕۆحی ڕق لە نێوانیاندا زاڵ دەبێت و ئەمەش وایان لێدەکات ڕق و ڕق و پچڕانی پەیوەندی لەگەڵ دایک و باوکیان.

(٦) یارمەتی نەدانی دایک و باوک منداڵەکانیان بۆ ئەوەی ڕاستودروست بن: هەندێک لە دایک و باوکەکان یارمەتی منداڵەکانیان نادەن بۆ ئەوەی ڕاستودروست بن، هەروەها هانیان نادەن بۆ چاکەکردن ئەگەر چاکەیان کرد.

(٧) نەترسان لە خودای گەورە لە ئەگەری جیابوونەوەدا: هەندێک لە دایک و باوکان، کاتێک تەڵاق لە نێوانیاندا ڕووەدات، لەوەدا لە خودا ناترسن، جیابوونەوەش بە شێوەیەکی باش لە نێوانیاندا ڕووندادات.

دەبینیت کاتێک منداڵەکان دەچنە لای دایکیان، ئەویش باسی هەڵەکانی باوکیان دەکات و دەست دەکات بە ئامۆژگاریکردنیان کە یاخی بن لێی و وازی لێبهێنن. بە هەمان شێوە کاتێک دەچنە لای باوکیان، ئەویش هەمان شت دەکات کە دایکەکە کردوویەتی و دەرئەنجامەکەی ئەوەیە کە منداڵەکان سەرپێچی لە هەردوو دایک و باوکەکە دەکەن.

(٨) ڕەوشتی خراپی ژنەکە: ڕەنگە پیاو تووشی ژنێکی ڕەفتار خراپ بێت، کە لە خودا نەترسێت و ڕێز لە مافەکانیش ناگرێت، بۆیە دەبێتە درکێک لە قورگی مێردەکەیدا، و دەبینیت وا لە مێردەکە دەکات ڕق لە دایک و باوکی بێت و وای لێ دەکات یاخی بێت، یان لە ماڵەوە دەریان بکات، یان میهرەبانییەکەی بەرامبەریان ببڕێت. بۆ ئەوەی تەنیا لەگەڵ مێردەکەیدا بێت و قۆرخکاری بکات؛ (عقوق الوالدين - محمد بن إبراهيم).

چەند قسەیەك بۆ کەسێکی سەرپێچیکار بۆ دایک و باوکی:

لەبیرت بێت ئەی ئێوەی سەرپێچیکاری دایک و باوکتان، و گرنگترین مافەکان بەفیڕۆ دەدەن، کە بە نافەرمانی قەرەبووی چاکەکاری دەکەنەوە، کە ئەوەی لێی داواکراوە لەبیرتان دەچێتەوە، کە بێباکانە لەوەی کە لە دەستیدایە، کە چاکبون لەگەڵ دایک و باوک قەرزە لەسەر ئێوە، و بە شوێنکەوتنی خراپە مامەڵەی لەگەڵدا دەکەن. تۆ بانگەشەی ئەوە دەکەیت کە بەدوای بەهەشتدا دەگەڕێیت لە کاتێکدا ئەو لە ژێر پێی دایکتدایە. بۆ ماوەی نۆ مانگ لە سکی خۆیدا تۆی هەڵگرت وەک ئەوەی نۆ ساڵ بێت، و لە کاتی لەدایکبوونتدا ئازاری ئەوە دەچێژت کە ڕۆح بتوێنێتەوە، و بە شیری مەمکی شیری پێدایت ، و بە دەستی پیسیەکانی تۆی شۆرد، و تۆی لە خۆی پێ شایستەتر بوو خۆراکی پێ دای ، و چەناگەی کردە شانە بۆ تۆ، و میهرەبانی و میهرەبانی و بەخشینی بە تۆ پشتیوانی. ئەگەر نەخۆشی یان سکاڵایەک بەسەرتدا هات، ئەوا خەم و پەژارە لەدەرەوەی سنوور نیشان دەدات، و خەم و گریان درێژ دەکاتەوە و پارەکەی بۆ پزیشک خەرج دەکات و ئەگەر بژاردەی نێوان ژیانی تۆ و مردنی پێ بدرێت، ئەوا ژیانی تۆی بە بەرزترین دەنگەوە پێ باشتر بوو. ئەمە چەند جار بە ڕەوشتی خراپ مامەڵەت لەگەڵدا کردووە، ئەویش بە نهێنی و بە ئاشکرا دوعای بۆ سەرکەوتنت کردووە، بەڵام کاتێک لە تەمەنی پیریدا پێویستی بە تۆ بوو، تۆ کردت بە یەکێک لە شتە بێ بایەخەکان بۆت. لە کاتێکدا کە برسی بوو خواردنت پێنەدا، و لە کاتێکدا تێنو بوو تینوێتیت دانەمرکاندەوە، وە خێزان و منداڵەکانت لە میهرەبانیدا خستە پێشەوە، و ئەوت لەبیرچوویەوە ، وە ئاگا لێ بوونت بە سەخت زانی هەرچەندە ئاسان بوو، وە وازت لێ هێنا هەرچەندە هیچ پشتیوانێکی نەبوو جگە لە تۆ.

پاداشتەکەش لە هەمان جۆری کردەوەکەدایە:

الأسماعی ڕەحمەتی خوای لێ بێت فەرموویەتی: ئەعرابیەك پێی وتم: من لە گەڕەکەوە چوومە دەرەوە بۆ گەڕان بەدوای سەرپێچیترین و خواپەرستترین خەڵکدا. بە دەوری گەڕەکەکاندا دەگەڕام تا گەیشتمە لای پیرە پیاوێک کە پەتێکی لە ملیدا بوو بە سەتڵێک ئاوی دەکێشا کە وشترەکان لە نیوەی ڕۆژدا نەیاندەتوانی هەڵیبگرن و گەرماکە زۆر توند بوو. لە پشتیەوە گەنجێک بە پەتێکەوە کە لە چەرمێکی ڕەنگاوڕەنگی پێچاوپێچ دروستکرابوو، بەدەستیەوە بوو، بەو پەتەوە لێی دەدا. بەو پەتە پشتی خۆی دابەش کردبوو. وتم: ئایا ئێوە لە خوا ناترسن سەبارەت بەم پیرە لاوازە؟ ئایا ئەوەی لەم پەتە هەیەتی بەس نییە بۆ ئەوەی لێی بدەیت؟ وتی: ئەمە باوکمە. وتم: خوای گەورە پاداشتی باشت نەداتەوە. وتی: بێدەنگ بە. بەم شێوەیە مامەڵەی لەگەڵ باوکی کردووە، باوکیشی بەم شێوەیە مامەڵەی لەگەڵ باپیرەی کردووە. وتم: ئەمە سەرپێچیترینی مرۆڤە.[1]

[1] (مساوئ الأخلاق - للخرائطي - ص- ٢٥٢)

بەشی هەژدەم : سزای سەرپێچیکردنی دایک و باوک

سزای سەرپێچیکردنی دایک و باوک دەتوانرێت بەم شێوەیە کورت بکرێتەوە:

(١) سەرپێچیکردنی دایک و باوک هۆکارێکە بۆ تووڕەیی خودای گەورە بەسەر منداڵاندا.

•عن عبدالله بن عمرو بن العاص، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ((رضا الربِّ في رضا الوالد، وسَخَط الربِّ في سَخَط الوالد)).[١]

واتە: لە عبدالله ی کوڕی عەمر کوڕی عاص دەڵێ پێغەمبەر صل الله عليه وسلم فەرموویەتی: "ڕەزامەندی پەروەردگار لە ڕەزامەندی دایک و باوکدایە، تووڕەیی پەروەردگاریش لە تووڕەیی دایک و باوکدایە".

(٢) نافەرمانی دایک و باوک گوناهێکی گەورەیە.

•عن أبي بكرة رضي الله عنه قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم: ((ألا أنبئكم بأكبر الكبائر؟)) ثلاثًا،قالوا: بلى يا رسول الله، قال: ((الإشراك بالله، وعقوق الوالدينِ))، وجلَس وكان متكئًا، فقال: ((ألا وقول الزور))،قال: فما زال يكررها حتى قلنا: ليتَه سكَتَ) .[٢]

واتە : ئەبوبەکرە خوا لێی ڕازی بێت، کە فەرموویەتی: پێغەمبەر خوا صل الله عليه، فەرمووی: ئایا لە گەورەترین تاوانە گەورەکان ئاگادارتان نەکەمەوە؟ سێ جار. وتیان:

---

[١] (حديث صحيح) (صحيح الترمذي للألباني حديث ١٥.

[٢] (البخاري حديث ٢٦٥٤ / مسلم حديث ٨٧).

بەڵێ ئەی پێغەمبەری خودا. فەرمووی: شەریک دانان بۆ خودا، سەرپێچیکردنی دایک و باوک. دانیشت، کە پاڵکەوت، فەرمووی: "قسەی درۆ." بەردەوام دووبارەی دەکردەوە تا گوتمان: "خۆزگە بێدەنگ بوایە".

•عن المغيرةِ بن شعبة، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ((إن اللهَ حرَّم عليكم عقوقَ الأمهاتِ)).[١]

المغیرە کوڕی شوعبە لە پێغەمبەرەوە ﷺ فەرموویەتی: خوا لێی قەدەغە کردوون سەرپێچی دایکانتان بکەن.

•ابن حەجەر عەیقلانی ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت: وتراوە: بە تایبەتی باسی دایکی کردووە؛ چونکە نافەرمانی ئەوان خێراترە لە دایک و باوک؛ بەهۆی لاوازی ژن، و ئاماژەدان بەوەی کە چاکبوون بەرامبەر بە دایکی لە پێشی چاکبووندایە بەرامبەر بە باوک، لە ڕووی میهرەبانی و سۆز و هاوشێوەکانی.[٢]

•عن عبدالله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ((إن مِن أكبر الكبائر أن يلعَنَ الرجلُ والديه))، قيل: يا رسول الله، وكيف يلعن الرجلُ والديه؟ قال: ((يسُبُّ الرجلُ أبا الرجلِ، فيسُبُّ أباه، ويسُبُّ أمَّه)).[٣]

واتە :؟ لە عبدالله ی کوڕی عەمری کوڕی عاص دەگێڕنەوە خوای گەورە لە هەردووکیان ڕازی بێت، کە فەرموویەتی: پێغەمبەری خوا ﷺ ، فەرموویەتی: (یەکێک لە گەورەترین تاوانە گەورەکان ئەوەیە کە پیاو نەفرەت لە دایک و باوکی بکات). گوترا: ئەی پێغەمبەری خودا چۆن مرۆڤ نەفرەت لە دایک و باوکی دەکات؟ وتی: مرۆڤ جنێو بە باوکی پیاوێکی تر دەدات، بۆیە جنێو بە باوکی دەدرێتەوە و جنێو بە دایکی دەدرێتەوە.

[١] (البخاري ٥٩٧٥).
[٢] (فەتح الباری - لەلایەن عسقلانی - بەرگی پێنجەم - ل٦٨).
[٣] (البخاري حديث ٥٩٧٣ / مسلم حديث ٩٠).

(٣)نافەرمانی دايک و باوک هۆكارێكە بۆ چوونە ناو دۆزەخ:

•عن عبدالله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ((ثلاثةٌ لا ينظر الله عز وجل إليهم يوم القيامة: العاقُّ لوالديه، والمرأة المترجِّلة، والدَّيُّوث، وثلاثة لا يدخلون الجنة: العاقُّ لوالديه، والمدمِن على الخمر، والمنَّان بما أعطى)).[١]

واتە : عبدالله ی كوڕی عەمری كوڕی عاص، خوای گەورە لێیان ڕازی بێت لە هەردووكیان، كە فەرموویەتی: پێغەمبەری خودا ﷺ ، دەفەرموێت: سێ كەس هەن كە خودای گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا سەیریان ناكات: ئەو كەسەی كە سەرپێچی لە دایک و باوكی دەكات، ئەو ئافرەتەی لاسایی پیاوەكان دەكات، و ئەو كەسەی دەیوێت * سێ كەسیش ناچنە بەهەشتەوە: ئەو كەسەی كە ئازاری دایك و باوكی دەدات، ئەو كەسەی كە گیرۆدەی مەی بووە و ئەو كەسەی شانازی و منەت دەكا.”

•السندی (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموێت: وتەكەی پێغەمبەر ﷺ : (خودا سەیری ناكات)؛ واتە: سەرەتا بە ڕەحمەوە سەیری كرد، بەڵام خۆی بوە هۆكار تا توشی سزا بێت ، وە بە دڵنیاییەوە لە قیامەتدا ڕەحم بە ئیماندار دەكرێت.[٢]

•عن أبي هريرة، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ((رغم أنف، ثم رغم أنف، ثم رغم أنف))،قيل: مَن يا رسول الله؟ قال: ((مَن أدرك أبويه عند الكِبَر، أحدهما أو كليهما، فلم يدخل الجنة)).[٣]

واتە : لە ئەبو هورەیرە ڕەزای خوای لێ بێت فەرمووی پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (لوتی بچێ بە خۆڵ، ئینجا لوتی بچێ بە خۆڵ، ئینجا لوتی بچێ بە خۆڵ). گوترا: كێ ئەی پێغەمبەری خودا ﷺ؟ فەرمووی: هەركەسێک دایک و باوكی لە پیریدا مابن، یەكێكیان یان هەردووكیان، و نەچێتە بەهەشتەوە.

---

[١] (حديث حسن صحيح) (صحيح النسائي - للألباني - حديث ٢٤٠٢).

[٢] (سنن النسائی شرۆڤەی السندی - بەرگی پێنجەم - ل ٨٤).

[٣] (مسلم - ٢٥٥١).

(٤) نافەرمانی دایک و باوک ڕێگری دەکات لە قبوڵکردنی کارە چاکەکان.

•عن أبي أمامة الباهلي، عن رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه قال: ((ثلاثة لا يقبَل الله منهم صَرْفًا (فرضًا)، ولا عدلًا (تطوعًا): عاقٌّ، ومنَّانٌ، ومكذِّبٌ بالقدر)).[١]

واتە : لە ئەبو ئومامەی باهلی ڕەزای خوای لێ بێ دەڵێ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سێ کەس هەن کە خودا هیچ خێرێکی واجب و خۆبەخشانەیان لێ قبوڵ ناکات: کەسێک کە ئازاری دایک و باوکی بدات ، کەسێک منەت بکا، یەکێکیش کە ئینکاری قەدەری اللە تعالی دەکات.

(٥) نافەرمانی دایک و باوک لە دونیا پێش قیامەت سزا دەدرێت.

• عن أنسٍ رضي الله عنه، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ((بابانِ مُعجَّلانِ عقوبتهما في الدنيا: البَغْيُ والعقوق)).[٢]

واتە : ئەنەس خوا لێی ڕازی بێت، کە فەرموویەتی: پێغەمبەری خودا ﷺ دەفەرموێت: دوو شت هەیە لە دونیادا سزاکەیان پەلە دەکرێت: ستەم و ئازاردانی دایك و باوك.

[١] (حديث حسن) (صحيح الجامع - للألباني - ج- ١ - حديث: ٣٠٦٥).
[٢] حاكم (حديث صحيح) (صحيح الجامع - للألباني - حديث ٢٨١٠).

سەرچاوەكان

- قورئانی بەڕێز
- (تفسير القران العظيم) ابن كثير
- (جامع الاحكام) قرطبی
- (تفسير القران) ابن جرير الطبری
- تەفسيری الميسر
- صەحيح بوخاری
- كتێبی (الأداب المفرد)بوخاری
- صەحيح مسلم
- سونەنی ترمذی ، ابن ماجه ، ابو داود ، نسائ
- موسنەدی ئيمام احمد
- كتێبی (شرح السنه) بغوی
- كتێبی (شرح معانی الاثار) طحاوی
- كتێبی (البيان) ابن جرير الطبری
- كتێبی (فتح الباری) ابن حجر عسقلانی
- كتێبی (شرح مسلم) نەوەوی
- كتێبی (البر و الصلة) ابن جوزی
- كتێبی (الاداب الشرعية) ابن مفلح الحنبلی
- كتێبی (مرقاة المصابيح) علی الهروی
- كتێبی (عقوق الوالدين) محمد ابراهيم
- كتێبی (مساوئ الاخلاق) ئيمامی خرائطی
- كتێبی (شرح النسائی) السندی
- كتێبی (صحيح الجامع) الألبانی

کۆتایی

کوێربوونی دڵەکان:

یەکێک لە ناشیرینترین دەرکەوتەکانی نافەرمانی بۆ دایک و باوک ئەوەیە کە منداڵ ئینکاری لە دایک و باوکی بکات کاتێک پێگەی کۆمەڵایەتی لە سەرووی ئەوانەوە بەرز دەبێتەوە. بۆ نمونە ئەگەر ئەوان جووتیار بن، یان باوکەکە دارتاش بێت، یان کەسێکی خاوەن پیشەیەکی بێگەردبێت، لە کاتێکدا کوڕەکە پۆستێکی پلە بەرزی هەبێت، شەرم دەکات کە لە ماڵەکەی خۆیدا بیانبینێت لەگەڵ هاوکارەکانی بە جلە سادەکانیانەوە، و ڕەنگە کەسێک کە باوکی نەناسێت لێی بپرسێت: ئەمە کێیە؟ دەڵێت: ئەمە خزمەتکارێکی ئێمەیە، بەکرێ گیراوە بۆ ئەوەی کاری ماڵەوە بکات. ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە ئەم کوڕە خەیاڵی ئەوە دەکات کە ئەم ڕواڵەتە لەگەڵ کارەکەی یان پێگەی کۆمەڵایەتی بەرزی خۆیدا ناگونجێت و ئەمەش بێ گومان بەڵگەی گەمژەیی و کەم عەقڵی و کەمی ئایینەکەیە. کەسی باش و گەورە و بەڕێز بە بنەچە و بنەچەی خۆی دلخۆشە و شانازی دەکا پێیان ، باوک و دایکی، هەر ژیان و پەروەردەیەک و ژینگە و ڕواڵەتیان هەرچییەک بێت، شانازی و ڕێزی لێدەگیرێت. دوور نییە ژن هەبن پێی دەڵێن خوێندەوار، ئەگەر کەسێک کە دایکی نەناسێت لێی بپرسێت: ئەمە کێیە؟ دەڵێت: ئەمە خزمەتکارەکەمانە.

خودای گەورە لە وەحییە تەواوەکەیدا فەرموویەتی: ﴿ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴾ [الحج: ٤٦]. «بەڕاستی چاوەکان کوێر نین، بەڵکو ئەو دڵانە کوێرن کە لە ناو سینەکانداین.»

داواکارم لە اللە تعالى نیەتمان خاڵص بکات و ئەم کارەم لێ قبوڵ بکات اللهم امین.

وآخرُ دعوانا أنِ الحمدُ لله رب العالَمين.

وصلَّى الله وسلَّم على نبينا محمد، وعلى آله وصحبه، والتابعين لهم بإحسان إلى يوم الدين.

پێرست

بابەت لاپەڕە

پێشەکی.....٣
چاکەکردن لەگەڵ دایك و باوك لە قورئانی گەورە ٥
چاکە لەگەڵ دایك و باوك سیفاتی پێغەمبەرانە علیهم السلام.....١١
پێغەمبەرمان ﷺ داوامان لێدەکات میهرەبان بین لەگەڵ دایک و باوکمان.....١٣
چاکەکردن لەگەڵ دایك و باوك بەرەکەت دەخاتە تەمەن و ڕزق مرۆڤ.....١٦
فەزڵی دایک و باوک بەسەر منداڵدا.....١٨
وتەی پێشینەکانی ڕاستگۆ سەبارەت بە میهرەبانی لەگەڵ دایک و باوک.....١٩
دوعای دایک و باوکی چاکەکار وەڵام دەدرێتەوە.....٢٣
ڕازیبوونی دایک و باوکی چاکەکار ڕەزامەندی خودای گەورەیە.....٢٦
چاکە لەگەڵ دایك پێش چاکە لەگەڵ باوك.....٣١
چاکەکردن لەگەڵ دایك و باوکی کافر.....٣٦
چۆن مامەڵە لەگەڵ دایک و باوکمان بکەین کاتێک پیر دەبن.....٤٢
دوعای ئەو کەسەی کە چاکەکارە بەرامبەر دایك و باوکی وەڵام دەدرێتەوە.....٤٦
چۆن چاکەکارین لەگەڵ دایك و باوك لە دوای مردنیان ؟ ٤٩
ئەو شتانەی کە یارمەتیدەرن لە چاکەکاری بەرامبەر بە دایک و باوک.....٥٣
بەرهەمی چاکەکاری لەگەڵ دایک و باوک.....٥٥
وێنەی گەشاوەی ڕێزلێنان لە دایک و باوکان.....٥٦
هۆشداری لە ئازاردان و سەرپێچی کردنی دایک و باوک.....٦٢
سزای سەرپێچیکردنی دایک و باوک.....٦٦
سەرچاوەکان.....٧٠
کـوتایی.....٧١